

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia instituut

Dairis Püvi

**SEKSUAALKURJATEGIJATE LAPSEPÕLVETRAUMADE, VARASTE
MITTEKOHASTUMUSLIKE SKEEMIDE JA RETSIDIIVSUSRISKI
OMAVAHELISED SEOSED**

Magistritöö

Juhendajad: Mari-Liis Mägi, MA ja Kaia Kastepõld-Tõrs, MSc

Läbiv pealkiri: Traumade, skeemide ja retsidiivsusrisi seosed

Tartu 2020

Sisukord

Kokkuvõte	3
Abstract	4
Sissejuhatus	5
Seksuaalkurjategijad	5
Lapsepõlvetraumad	5
Varased mittekohastumuslikud skeemid	7
Retsidiivsusrisk	8
Sotsiaalne soovitus	10
Seksuaalkurjategijate ravi/sekkumised Eestis ja mujal	11
Töö eesmärk ja hüpoteesid	11
Meetod	13
Valim	13
Mõõtevahendid	14
Protseduur	16
Tulemused	18
Arutelu ja järeldused	27
Kirjanduse loetelu	35

Kokkuvõte

Seksuaalkurjategijate lapseõlvetraumade, varaste mittekohastumuslike skeemide ja retsidiivsusrisi omavahelised seosed

Antud töös uuriti seksuaalkurjategijate lapseõlvetraumade, varaste mittekohastumuslike skeemide ja retsidiivsusrisi omavahelisi seoseid. Uuringus osales 99 süüdi mõistetud seksuaalkurjategijat (neist 55 oli sooritanud kuriteo laste vastu, 44 täiskasvanute vastu). Uuringus kasutati Traumaatiliste kogemuste küsimustikku (*Traumatic Experiences Questionnaire*, TEC), Youngi skeemiküsimustikku (*Young Schema Questionnaire – Short Version 3*, YSQ-S3) ja Sotsiaalse soovitatavuse küsimustikku (*The Balanced Inventory of Desirable Responding*, BIDR-7) ning retsidiivsusrisi hindavaid mõõdikuid STATIC-2002 ja STABLE-2007. Tulemused näitasid, et laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad on võrreldes täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatega statistiliselt oluliselt sagedamini kogunud füüsilist väärkohtlemist ning neid on füüsilise väärkohtlemise trauma mõjutanud statistiliselt oluliselt tugevamini. Laste vastu suunatud seksuaalkurjategijate eneseohverduse ja karistavuse skeemide skoorid olid täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate skooridest statistiliselt oluliselt kõrgemad. Erinevate retsidiivsusgruppide vahel kogetud traumade mõju statistiliselt oluliselt ei erinenud. Kõrgema retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijate gruppi kuulumist ennustas kõrgem seksuaalse ahistamise, üleseotuse/väljakujunemata minapildi ja enesetähtsustamise/ grandioossuse skoor ning madalam hüljatuse/ebastabiilsuse skoor. Laste vastu suunatud seksuaalkurjategijate valimis ennustas kõrgema retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijate gruppi kuulumist kõrgem seksuaalse ahistamise, eneseohverduse ja haavatavus ohu või haigestumise suhtes skoor ning madalam hüljatuse/ebastabiilsuse skoor. Täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate valimis ennustas kõrgema retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijate gruppi kuulumist kõrgem puudulikkuse/häbi, hüljatuse/ebastabiilsuse skoor, madalam läbikukkumise, heakskiidu otsimise, eneseohverduse ja seksuaalse ahistamise skoor ning sotsiaalse soovitatavuse poolelt kõrgem ennastpetva eneseupitamise skoor.

Märksõnad: seksuaalkurjategijad, lapseõlvetraumad, varased mittekohastumuslikud skeemid, retsidiivsusrisk, sotsiaalselt soovitatav vastamine

Abstract

Associations between childhood trauma, early maladaptive schemas and sexual recidivism in the sample of sex offenders

This paper investigated associations between childhood trauma, early maladaptive schemas and sexual recidivism in the sample of sex offenders. The participants were 99 convicted sex offenders (55 child molesters and 44 rapists). The Traumatic Experiences Questionnaire, the Young Schema Questionnaire – Short Version 3, the Balanced Inventory of Desirable Responding and the instruments for measuring sexual recidivism risk – STATIC-2002 and STABLE-2007, were used in the study. The results revealed that child molesters were statistically significantly more likely to experience physical abuse compared to rapists and they were statistically significantly more affected by the trauma of physical abuse. Child molesters were statistically significantly more likely to hold the self-sacrifice and punitiveness schemata compared to rapists. No statistically significant difference emerged in the impact of trauma experienced between different recidivism rate groups. Belonging to a sex offenders' group with a higher recidivism rate was predicted by higher sexual harassment, enmeshment/undeveloped self and entitlement/grandiosity scores and lower abandonment/instability score. In the sample of child molesters, belonging to a sex offenders' group with a higher recidivism rate was predicted by higher sexual harassment, self-sacrifice and vulnerability to harm and illness scores and lower abandonment/instability score. In the sample of rapists, belonging to a sex offenders' group with a higher recidivism rate was predicted by higher defectiveness/shame, abandonment/instability scores, lower failure, approval-seeking, self-sacrifice, sexual harassment scores, and on the socially desirable responding side, higher scores on self-deceptive denial.

Keywords: sex offenders, childhood trauma, early maladaptive schemas, sexual recidivism, socially desirable responding

Sissejuhatus

Käesolev uurimus keskendub seksuaalkurjategijate lapseõlvetraumade, varaste mittekohastumuslike skeemide ja retsidiivsuse riski omavaheliste seoste uurimisele. Lapseõlves ja edasise elu jooksul kogetud traumad võivad seksuaalkurjategijat palju mõjutada. Varasematest kogemustest lähtudes kujunevad välja seksuaalkurjategijale tüüpilised mõtte- ja käitumismustrid. Neid mustreid avastades, teadvustades ja nendega tegeledes on võimalik seksuaalkurjategija mõtlemist ja käitumist ning seeläbi tema edasist elu muuta. Ühelt poolt võib see ennetada uute ohvrite tekkimist ning teiselt poolt aitab ka parandada seksuaalkurjategija elukvaliteeti. Seksuaalkurjategija elukvaliteedi parandamine on oluline selleks, et ta tulevikus enam uusi kuritegusid toime ei paneks (Ward & Stewart, 2003). Töö eesmärgiks on teada saada, millist tüüpi lapseõlvetraumasid on seksuaalkurjategijad sagedamini kogenud, milliseid varaseid mittekohastumuslikke skeeme esineb nende puhul sagedamini ning kas ja kuidas on need seotud retsidiivsusriskiga.

Seksuaalkurjategijad

Seksuaalvägivald on tõsine sotsiaalne probleem, mis avaldab laialdast kahjulikku mõju nii üksikindiviididele kui ka ühiskonnale laiemalt (Dietrich, Carson Smiley, & Frederick, 2007). Seksuaalkurjategijaks nimetatakse isikut, kes on toime pannud seksuaalkuriteo – nt vägistamine, suguühendusele sundimine, suguühendus lapsealisesega, lapsporno valmistamine ja selle võimaldamine, lapsealise seksuaalne ahvatlemine jne.

Seksuaalkurjategijate puhul eristatakse nii juriidilises kontekstis kui ka teadusuuringutes seda, kas tegemist on laste või täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijaga. Samuti on võimalik eristada seda, kas ohver oli kurjategija sugulane või mitte (Hanson & Bussiere, 1998) ning kas kurjategija on sooritanud kontaktse kuriteo (kurjategija oli ohvriga realselt kontaktis, nt vägistamine) või kontaktita kuriteo (kurjategija ei olnud ohvriga realses kontaktis või kurjategija ei teinud mingit katsset oma tegevusest ohvrile teada anda, nt lapsporno omamine, vuajerism jne) (Phenix, Doren, Helmus, Hanson, & Thornton, 2009). Selline eristamine aitab hinnata kuriteo tagajärgede raskusastet (ja seeläbi seada ka vastav karistustmäär) ning retsidiivsusrisi.

Lapseõlvetraumad

Lapseõlvetraumad tekivad kahjustavatest ja ohtlikest kogemustest ning turvalise ja toetava arengukeskkonna puudumisest või puudulikkusest lapse varases arengus (Sudbrack, Manfro,

Kuhn, de Carvalho, & Lara, 2015). Trauma võib olla füüsiline-, emotsionaalne- või seksuaalne väärkohtlemine, aga ka näiteks hooletusse jätmine, pereliikme kaotus, vanemate lahutus või õnnetus. Trauma põhjustajaks võivad olla nii päritoluperekonna liikmed (vanemad, õed-vennad), kaugemad pereliikmed (vanavanemad, tädid-onud) kui ka mittepereliikmed (naabrid, õpetajad, sõbrad). Samas ei pruugi trauma olla alati seotud konkreetse isikuga vaid võib olla ka juhuslik (nt raske liiklusõnnetuse pealtnägemine).

Lapsepõlvetraumad võivad mõjutada seda, milliseks inimene kasvab, samuti mõjutavad inimesi ülejäänud elu jooksul kogetud traumad. Muuhulgas mängib trauma kogemine olulist rolli nii psüühikahäire kujunemises (Springer, Sheridan, Kuo, & Carnes, 2003; Norman et al., 2012) kui ka kuritegelikule teele sattumises (Stensrud, Gilbride, & Bruinekool, 2019). On teada, et kõik traumat kogenud inimesed ei pane tulevikus kuritegusid toime – neil on piisavalt säilenõtkust ning nad tulevad oma traumadega toime. Samas on väga paljud kuritegudes süüdi mõistetud inimesed kogenud elu jooksul erinevaid traumasid, nt emotsionaalset hooletussejätmist, füüsilist ja seksuaalset väärkohtlemist (Bodkin et al., 2019).

Teadusuuringutes on hakatud alates 1990datest aastatest seksuaalkuritegudele rohkem tähelepanu pöörama (Carvalho & Nobre, 2014). Seksuaalse väärkohtlemise etioloogia on olnud teadlaste jaoks oluline teema ning on leitud, et lapsepõlves toimunud negatiivsed kogemused võivad panustada sellise käitumisviisi ilmnemisse (Levenson & Socia, 2016). USAs seksuaalkurjategijatega läbiviidud uuring näitas, et 95% valimist esines mingi lapsepõlvetrauma (füüsiline väärkohtlemine, seksuaalne väärkohtlemine, perekonnas seksuaalse väärkohtlemise tunnistajaks olemine jne) (McMackin, Leisen, Cusack, LaFratta, & Litwin, 2002). Levenson, Willis ja Prescott (2016) leidsid, et seksuaalkurjategijad on üldpopulatsioonist kolm korda enam kogenud lapseas seksuaalset väärkohtlemist, peaaegu kaks korda enam kogenud füüsilist väärkohtlemist, 13 korda enam kogenud verbaalset väärkohtlemist ning rohkem kui neli korda enam kogenud emotsionaalset hooletusse jätmist. Täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijad erinevad kogetud traumaliikide poolest laste vastu suunatud seksuaalkurjategijatest – laste vastu suunatud seksuaalkurjategijatel esines minevikus oluliselt rohkem seksuaalset väärkohtlemist kui täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatel, samas füüsilist vägivalda esines täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatel lapsepõlves laste vastu suunatud seksuaalkurjategijatest oluliselt rohkem (Jespersen, Lalumière, & Seto, 2009).

Varased mittekohastumuslikud skeemid

Käesolevas töös lähtutakse varaste mittekohastumuslike skeemide (ingl.k *Early Maladaptive Schemas*) defineerimisel Youngi poolt loodud skeemiteraapia mudelist (Young, 1990). Selle kohaselt on varase mittekohastumusliku skeemi näol tegemist laia, kõikehõlmava enda ja oma suhete kohta käiva mälestustest, emotsioonidest, kognitsioonidest ja kehalistest aistingutest koosneva mustri, mis on kujunenud lapsepõlves või noorukieas ning kinnistunud läbi elu ning on olulisel määral düsfunktsionaalne (Skeemiteraapia terminibaas, 2020). Youngi käsitluse kohaselt kujunevad varased mittekohastumuslikud skeemid lapsepõlves baasiliste vajaduste kroonilisel mitte-vastamisel, mis võib tuleneda nii traumakogemustest kui ka ebasobivast vanemlikust käitumisest. Lapsepõlves kogetud traumad mõjutavad skeemide kujunemist (Chakhssi, de Ruitter, & Bernstein, 2013) ja skeemid ise hakkavad toimima nn mallidena hilisema kogemuse töötlemiseks (Young, 1990). Kokku on 18 erinevat varast mittekohastumuslikku skeemi, mis omakorda jagunevad viide valdkonda (Young, Klosko, & Weishaar, 2003) (Tabel 1).

Tabel 1

Varased mittekohastumuslikud skeemid ja nende kirjeldus. (Di Francisco, 2017)

Varased mittekohastumuslikud skeemid ja nende jagunemine valdkondadesse	Kirjeldus
Eraldatus ja tõrjutus	
Hüljatatus, ebastabiilsus	Kartus, et keegi oluline inimene hülgab
Usaldamatus/kuritarvitamine	Ootus, et keegi kasutab ära, väärkohtleb või petab
Emotsionaalne deprivatsioon	Usk, et emotsionaalsed vajadused ei saa adekvaatset vastust
Puudulikkus/häbi	Usk oluliste aspektide puhul oma alaväärsusesse või puudulikkusesse
Sotsiaalne isoleeritus/võõrandumine	Usk, et inimene on teistest inimestest erinev, ülejäänutest isoleeritud
Kahjustunud autonoomia ja toimetulek	
Sõltuvus/ebapädevus	Usk, et inimene ei tule igapäevaste kohustuste täitmisega ilma kõrvalise abita toime
Haavatavus ohu või haigestumise suhtes	Usk, et emotsionaalne või meditsiiniline katastroof on kohe saabumas
Üleseotus/väljakujunemata minapilt	Usk, et ülemäärane emotsionaalne kaasamine on ellu jäämiseks tarvilik
Läbikukkumine	Usk, et inimene on põhimõtteliselt ebapiisav ja kukub paratamatult läbi
Kahjustunud piirid	
Enesetähtsustamine/grandioosus	Usk, et inimene on teistest parem ja saab tegutseda teistega arvestamata

Puudulik enesekontroll/ enesedistsipliin	Enesekontrolli või frustratsioonitaluvuse üldine raskus
Teistele suunatus	
Allutatus	Usk, et inimene peab olema ülemääraselt kuulekas, et vältida viha ja hülgamist
Eneseohverdus	Usk, et inimene peab vastama enda vajaduste arvelt teiste vajadustele
Heakskiidu otsimine	Liigse heakskiidu, tunnustuse või tähelepanu otsimine teistelt inimestelt
Ülivalvsus ja pärsitus	
Negatiivsus/pessimism	Pidev elukestev keskendumine elus toimuvatele negatiivsetele aspektidele (nt surm, valu jne), vähendades või eirates samal ajal positiivseid aspekte
Emotsionaalne pidurdatus	Usk, et tuleb pärssida spontaanseid tegusid, tundeid või suhtlust
Jäigad standardid/ ülikriitilisus	Usk, et inimene peab vastama väga kõrgetele käitumis- ja sooritusstandarditele.
Karistavus	Usk, et inimesi tuleks tehtud vigade eest karmilt karistada

Seksuaalkurjategijaid uurides on leitud, et täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate skeemid erinevad laste vastu suunatud seksuaalkurjategijate skeemidest (Carvalho & Nobre, 2014). Täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate tüüpilisemateks skeemideks on haavatavus ohu või haigestumise suhtes, heakskiidu otsimine ja karistavus (Sigre-Leirós, Carvalho, & Nobre, 2014) ning skeemide valdkonnaks kahjustunud autonoomia ja toimetulek (Carvalho & Nobre, 2014). Laste vastu suunatud seksuaalkurjategijate tüüpilisemateks skeemideks on puudulikkus/häbi, allutatus, sotsiaalne isoleeritus/võõrandumine, üleseotus/väljakujunemata minapilt ja jäigad standardid/ülikriitilisus (Sigre-Leirós et al., 2014) ning skeemide valdkondadeks eraldatus ja tõrjutus, kahjustunud autonoomia ja toimetulek, teistele suunatus ning ülivalvsus ja pärsitus (Carvalho & Nobre, 2014). Laste vastu suunatud seksuaalkurjategijatel esineb täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatest enam negatiivsuse/ pessimismi skeemi (Carvalho & Nobre, 2014). Need skeemid ei ole seotud mitte ainult ohvritega, vaid puudutavad ka kurjategija taju enda ja maailma suhtes (Carvalho & Nobre, 2014). Nende skeemide tuvastamine võib aidata seksuaalkuritegusid ja nende sooritamise põhjuseid/seletusi paremini lahti mõtestada ning süüdi mõistetud seksuaalkurjategijaid rehabiliteerida (Carvalho & Nobre, 2014).

Retsidiivsusrisk

Kui inimene sooritab kuriteo, on oluline aru saada, kas tegemist on antud inimese puhul ebatüüpilise käitumisega, nagu suurem osa kurjategijatest väidab, või on tegemist talle omase

käitumisviisiga (Hanson & Bussiere, 1998). Seda arvesse võttes on võimalik hinnata, milline on tema uue kuriteo sooritamise tõenäosus skaalal madalast kõrgeeni. Retsidiivsusriski hindamisel lähtutakse nendest aspektidest, mis on teadusuuringute abil näidatud ennustavat uut kuritegu kõige enam (Mann, Hanson, & Thornton, 2010). Retsidiivsusriski hindamine on oluline, sest see aitab otsustada, milline/kui intensiivne sekkumine on antud kurjategija puhul oluline selleks, et vähendada uue kuriteo toimepanemise ohtu (riski-vajaduse-vastavuse põhimõte: mida suurem on seksuaalkurjategija retsidiivsusrisk, seda intensiivsemates ja mitmekesisemates tegevustes osalemist tuleks talle pakkuda (riski põhimõte), tegevused peaksid olema keskendatud otseselt tema kuritegelikku käitumist ajendavatele ja soodustavatele teguritele ning tugevdama tema seaduskuulekust toetavaid kaitsetegureid (vajaduse põhimõte), samuti tuleks seksuaalkurjategijale pakkuda tegevusi õigel ajal, võttes arvesse tema muutumismotivatsiooni, toimetulekut ja sotsiaalset keskkonda (vastavuse põhimõte) (Bonta, 2002)). Hoolimata laialt levinud arvamusest, et seksuaalkurjategijad kordavad kuritegu lühikese ajavahemiku järel, on uuringutega tegelikult näidatud, et seksuaalkuritegusid korratakse üsna vähe – keskmiselt 10–15% seksuaalkurjategijatest paneb viie aasta jooksul toime uue seksuaalkuriteo (Hanson & Bussiere, 1998; Hanson & Morton-Bourgon, 2005; Helmus, Hanson, Thornton, Babchishin, & Harris, 2012). Laste ja täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijad erinevad seksuaalkuriteo kordamise ja kordamise kiiruse poolest: täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijad kordavad tegu sagedamini ja lühema ajavahemiku järel kui laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad (Hanson & Bussiere, 1998; Vess & Skelton, 2010).

Seksuaalkurjategijate lapsepõlvetraumade ja retsidiivsuse riski omavahelisi seoseid uurivate uuringute tulemused on vastuolulised. Varasemates metaanalüüsid (Hanson & Bussiere, 1998; Hanson & Morton-Bourgon, 2005) on leitud, et lapsepõlves seksuaalse väärkohtlemise ohvriks olemine ei ole seksuaalkurjategijate retsidiivsusega omavahelises seoses. Hilisemad uuringud on näidanud, et lapsepõlves füüsilise väärkohtlemise ohvriks olemine ennustas retsidiivsust, samas kui seksuaalse väärkohtlemise kogemus seda ei teinud (Dietrich et al., 2007). Nunes, Hermann, Malcom ja Lavoie (2013) leidsid aga, et lapsepõlves seksuaalse väärkohtlemise ohvriks olemine ja kõrgem retsidiivsuse on omavahel seotud ainult kõrgema aktuaarse (staatiliste riskitegurite põhjal määratud) riskiga kurjategijate puhul.

Eelnevatest uuringutest on teada, et kognitiivsed moonutused mõjutavad seksuaalkurjategijate retsidiivsust (Thornton, 2002). Kuna varased mittekohastumuslikud skeemid juhivad kognitiivseid moonutusi, siis võiks eeldada, et varased mittekohastumuslikud skeemid on samuti seotud seksuaalkurjategijate retsidiivsusega (Kang, Ndukwe, & Fassnacht,

2016). Varaste mittekohastumuslike skeemide ja retsidiivsusrisi omavahelisi seoseid analüüsivaid uurimusi hetkel veel napib (Kang et al., 2016).

Sotsiaalne soovitavus

Lapsepõlvetraumade ja varaste mittekohastumuslike skeemide uurimisel on üsna tõenäoline, et inimesed ei soovi uuringus kasutatavatele küsimustikele täiesti ausalt vastata – selle põhjuseks võib olla näiteks usalduse puudumine, isiklike asjade suhtes privaatsuse säilitamise soov või hoopis tahe neid asju mingil põhjusel varjata (et jätta endast teistsugune mulje/ häbi- või süütunne/ valusate mälestuste meenutamine teeb haiget vms). Lapsepõlvetraumade ja varaste mittekohastumuslike skeemide uurimine saab põhineda vaid sellel, mida uuritav ise raporteerib, seega on oluline antud uuringu läbiviimisel võtta arvesse ka sotsiaalselt soovitatavat vastamist (ka teistes seksuaalkurjategijaid puudutavates uuringutes on seda arvesse võetud (Sigre-Leirós et al., 2014; Carvalho & Nobre, 2014; Mann & Hollin, 2010)).

Sotsiaalne soovitavus viitab kalduvusele vastata enesekohastes küsimustikes täpselt ja ausalt vastamise asemel hoopis nii, et vastajast jääks parem mulje (Holtgraves, 2004). Sotsiaalselt soovitava vastamise puhul eristatakse ennastpetvat eneseupitamist (*self-deception enhancement*, SDE) ja mainekujundust (*impression management*, IM) (Paulhus, 1991). SDE puhul on tegemist iseendast parema kuvandi loomisega nii, et inimene ise seda endale ei teadvusta (Paulhus, 1991). Kuvand on küll aus, kuid liialdatud – inimene usub enda kohta ekslikult liiga positiivset informatsiooni (Paulhus, 1998). IM puhul toimub endast positiivse kuvandi loomine teistele teadlikult (Paulhus, 1991). Inimene kaldub enam tooma esile oma sotsiaalselt soovitavaid isikuomadusi ja käitumist (Paulhus, 1998).

Seksuaalkurjategijate valimil läbi viidud sotsiaalselt soovitava vastamise uuringute tulemused on vastuolulised. Nugent ja Kroner (1996) leidsid, et laste vastu suunatud seksuaalkurjategijatel oli mainekujunduse skoor kõrgem kui täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatel, kuid ennastpetva eneseupitamise skoori osas erinevusi ei leitud. Kõrgem mainekujunduse skoor võib viidata sellele, et laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad on täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatega võrreldes rohkem mõjutatud sellest, mida teised nendest arvavad (Nugent & Kroner, 1996). Vastupidiselt eelnevale leidsid Mathie ja Wakeling (2011), et laste ja täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate vahel ei olnud olulisi erinevusi ei ennastpetva eneseupitamise ega mainekujunduse skooride osas.

Seksuaalkurjategijate ravi/sekkumised Eestis ja mujal

Seksuaalkurjategijaid on ravitud erinevate meetoditega, nt on kasutatud keemilist kastreerimist, elektrokonvulsiivset teraapiat, empaatiatreeningut ja kognitiiv-käitumuslikku teraapiat (Thomas, Phillips, & Blaine, 2015). Eestis kasutatakse hetkel seksuaalkurjategijate puhul sekkumisena nii individuaalset sekkumisprogrammi „Uus suund“ (Nurminen, 2014), grupiformaadis sekkumisprogrammi „Rockwoodi programm“ (Marshall & Marshall, 2014) (mõlemad põhinevad kognitiiv-käitumuslikul teorial, mõlemas programmis puudub kurjategija enda traumadega tegelemise komponent) kui ka kaasnevat medikamentoosset ravi (testosterooni taset langetavad ravimid, SSRI-d). Eelpool mainitud sekkumised on tõenduspõhised, kuid lisaks on leitud et seksuaalkurjategijate raviks oleks vaja teraapiat, mis pööraks piisavalt tähelepanu lapsepõlvtraumadele (Thomas et al., 2015) ja varastele mittekohastumuslikele skeemidele (Carvalho & Nobre, 2014). Lapsepõlvtraumad võivad takistada inimesel elus edasi liikumist (Thomas et al., 2015) ning varased mittekohastumuslikud skeemid mõjutavad seda, kuidas inimene tajub ennast ja maailma (Carvalho & Nobre, 2014) – seega on seksuaalkurjategijate rehabilitatsiooni seisukohalt oluline nendega tegeleda. Neil kurjategijatel, kelle teraapia katkeb, on kõrgem retsidiivsusrisk (Hanson & Bussiere, 1998; Maletzky & Steinhauser, 2002) – ühelt poolt selle pärast, et teraapia aitab langetada retsidiivsusrisi ja teiselt poolt selle pärast, et kõrgema riskiga seksuaalkurjategijad katkestavad teraapia sagedamini (Hanson & Bussiere, 1998).

Töö eesmärk ja hüpoteesid:

Eestis ei ole teadaolevalt antud valdkonnas uurimistöid tehtud. Mujal maailmas tehtud uuringutega on küll leitud, et laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad ja täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijad on üldiselt kogenud erinevaid lapsepõlvtraumade liike ning nende varased mittekohastumuslikud skeemid on erinevad, kuid teadaolevalt puuduvad uurimused, mis vaataks lähemalt seksuaalkurjategijate kogetud lapsepõlvtraumade, varaste mittekohastumuslike skeemide ja retsidiivsusrisi omavahelisi seoseid. Samas on need teadmised olulised selleks, et saada aru, millega on seksuaalkurjategijate rehabiliteerimisel vaja tegeleda, et nende retsidiivsusrisk langeks võimalikult madalale. Seega oleks tegemist uudsete ja oluliste tulemustega. Antud töö eesmärk on teada saada:

- 1) kas laste ja täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijad erinevad üksteisest sotsiaalselt soovitava vastamise poolest;
- 2) milliseid lapsepõlvtraumasid (nt füüsiline või vaimne vägivald, seksuaalne väärkohtlemine, hüljatus) on Eesti seksuaalkurjategijad kogenud;

- 3) kas ja kuidas on seksuaalkurjategijate kogetud erinevad lapsepõlvetraumad seotud erinevate skeemidega;
- 4) kas ja kuidas on seksuaalkurjategijate kogetud erinevad lapsepõlvetraumad seotud retsidiivsusriskiga;
- 5) kuidas seksuaalkurjategijad (täiskasvanute vs laste vastu suunatud; kõrgem retsidiivsusrisk vs madalam retsidiivsusrisk) erinevad skeemide poolest.

Töö hüpoteesid:

- 1) Laste vastu suunatud seksuaalkurjategijatel on mainekujunduse skoor statistiliselt oluliselt kõrgem kui täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatel.
- 2) Laste vastu suunatud seksuaalkurjategijatel esines lapsepõlves oluliselt sagedamini seksuaalset väärkohtlemist kui täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatel, täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatel esines lapsepõlves oluliselt sagedamini füüsilist vägivalda kui laste vastu suunatud seksuaalkurjategijatel.
- 3) Laste ja täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate varased mittekohastumuslikud skeemid ja nende valdkonnad on statistiliselt oluliselt erinevad.
- 4) Kogetud lapsepõlvetraumade mõju on seotud varaste mittekohastumuslike skeemide valdkondade väljendumisega.
- 5) Füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemise kogemine lapsepõlves ning selle trauma mõju on seksuaalkurjategijatel seotud kõrgema retsidiivsusriskiga.
- 6) Kõrgema riskiga seksuaalkurjategijatel väljenduvad varased mittekohastumuslikud skeemid madalama riskiga seksuaalkurjategijatest intensiivsemalt.
- 7) Lapsepõlves kogetud traumade mõju ja varaste mittekohastumuslike skeemide intensiivsuse alusel on võimalik ennustada seksuaalkurjategijate retsidiivsusriski.

Uuringu tulemused on sisendiks raviprogrammide hindamiseks ja arendamiseks – kui hüpoteesid leiavad kinnitust, võiks Eestis seksuaalkurjategijatega läbiviidavates raviprogrammides/teraapias keskenduda ka lapsepõlves kogetud traumadele ja varastele mittekohastumuslikele skeemidele, võttes sealjuures arvesse erinevusi laste ja täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate ning madalama ja kõrgema riskiga seksuaalkurjategijate vahel.

Meetod

Valim

Uuringus osalesid Tartu Vanglas karistust kandvad seksuaalkurjategijad. Uuringus osalemist pakuti neile kurjategijatele, kes olid süüdi mõistetud seksuaalkuriteo eest ning kelle emakeeleks oli kas eesti keel või kelle emakeeleks oli küll vene keel, kuid kelle eesti keele oskus oli seejuures vähemalt B1 tasemel. Uuritavad osalesid uuringus vabatahtlikult, osalemise eest hüvesid ei pakutud, uuringus osalemisega nõusoleku kinnitasid nad informeeritud nõusoleku lehe allkirjastamisega.

Uuringus osalemise ettepanek tehti 112 seksuaalkurjategijale, kuid uuringus osalemisega nõustus 100 seksuaalkurjategijat. Andmeanalüüsil arvati valimist välja 1 inimene, sest ta oli ainus, kes oli sooritanud ainult kontaktita seksuaalkuriteo (antud juhul oli kuritegu tehtud finantsilistel põhjustel ning seetõttu ei iseloomusta tema andmed üldiselt seksuaalkurjategijaid, interneti-põhistel süüdimõistetutel on tüüpiliste seksuaalkurjategijatega võrreldes suured psühholoogilised erinevused (Babchishin, Hanson, & Hermann, 2011)). Seega valimi moodustasid 99 seksuaalkurjategijat, kõik uuritavad olid meessoost. 55 uuritavat olid sooritanud kuriteo lapse vastu (ohvriks oli alla 13. a tüdruk või alla 14. a poiss) ning 44 täiskasvanu vastu (ohvriks oli vähemalt 13. a vanune tüdruk või vähemalt 14. a vanune poiss) (vanusekriteeriumi seadmisel lähtuti retsidiivsusrisi hindava mõõdiku STABLE-2007 kriteeriumitest, mille kohaselt loetakse hälbeliseks seksuaalkäitumiseks seda, kui ohver on kas noorem kui 13.a tüdruk või noorem kui 14. a poiss). Viiel kurjategijal oli ohvreid nii lapsealiste kui täiskasvanute hulgast. Nemad määrati vastavalt sellesse gruppi, millised ohvid iseloomustasid nende seksuaalset eelistust paremini, võttes arvesse seda, milliseid ohvreid oli tal rohkem (nt ohvriteks olid viis alla 14. a poissi ja üks 14.a poiss – kurjategija määrati laste vastu suunatud seksuaalkurjategijate gruppi; nt ohvriteks olid 7.a tüdruk ja 14.a poiss – kurjategija määrati laste vastu suunatud seksuaalkurjategijate gruppi) ja kuidas kurjategija on oma ohvreid kirjeldanud (nt üks 12.a tüdruk ja üks 16.a tüdruk, kurjategija kirjeldus 12.a ohvri kohta – „tema füüsilise arengu järgi ei võinud kuidagi arvata, et tegemist on 12.a tüdrukuga – ta nägi välja palju vanem“). Laste vastu suunatud seksuaalkurjategijate keskmine vanus oli 45.15 ($SD = 11.03$) ja täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate keskmine vanus oli 41.98 ($SD = 11.84$). Kõigi uuritavate keskmine vanus oli 43.55 ($SD = 11.54$).

Mõõtevahendid

Traumaatiliste kogemuste küsimustik (*Traumatic Experiences Questionnaire*, TEC)

Uuritavate lapsepõlves esinenud traumasid ja nende liiki (emotsionaalne hooletussejätmine, emotsionaalne väärkohtlemine, füüsiline väärkohtlemine, seksuaalne ahistamine, seksuaalne väärkohtlemine) uuriti *Traumatic Experiences Questionnaire* (TEC-küsimustiku) abil (Nijenhuis, Van der Hart & Kruger, 2002)). Varasemalt oli olemas eesti keelde kohandatud TEC-küsimustik (Veeret, 2015). Kuna vene keelne versioon teadaolevalt puudub, siis tõlgiti TEC-küsimustik vene keelde antud töö raames. Esmase tõlke inglise keelest vene keelde tegi vene keele filoloog, edasi küsiti tagasisidet tõlke kohta kahelt vene keelt emakeelena rääkivalt kliiniliselt psühholoogilt. Tagasiside esitati taaskord vene keele filoloogile, et moodustada korrektsed laused ning parandada viimased vead. Tõlgitud venekeelse versiooni TEC-küsimustiku sisereleiaablus oli käesoleva uuringu andmete alusel väga kõrge ($\alpha = .923$), olles sarnane originaalversiooni omale (esmakordsel hindamisel ja kordushindamisel vahemikus $\alpha = .86$ kuni $\alpha = .90$) (Nijenhuis et al., 2002). Emotsionaalset traumat puudutavate küsimuste (emotsionaalne hooletussejätmine, emotsionaalne väärkohtlemine) sisereleiaablus oli $\alpha = .885$ (originaalversiooni puhul $\alpha = .78$ (Nijenhuis et al., 2002)). Füüsilist väärkohtlemist puudutavate küsimuste sisereleiaablus oli $\alpha = .852$ (originaalversiooni puhul $\alpha = .77$ (Nijenhuis et al., 2002)). Seksuaalset traumat puudutavate küsimuste (seksuaalne ahistamine, seksuaalne väärkohtlemine) sisereleiaablus oli $\alpha = .927$ (originaalversiooni puhul $\alpha = .65$ (Nijenhuis et al., 2002)).

TEC-küsimustik koosneb 29-st erinevat traumat uurivast küsimusest (nt „Kas Te olete saanud mõne tõsise kehavigastuse?“, „Kas Teie vanemad/õed/vennad on Teid kunagi emotsionaalselt hooletusse jätnud?“, „Kas Teid on kunagi veidral viisil karistatud?“, „Kas Te olete kogunud seksuaalset väärkohtlemist?“ jne). Küsimustele jaatavalt vastamise puhul uuriti lisaks kui vana inimene antud trauma kogemise ajal oli, kui palju on kogetud trauma tema elu mõjutanud, mitu inimest seda temaga tegi, kes need inimesed olid ning kas ta pärast selle trauma osas kelleltki tuge sai. Seejärel oli uuritaval võimalik veel lisaks rääkida nendest traumadest, mis tema elu mõjutanud on, kuid mille kohta TEC-küsimustiku põhjal küsimusi varasemalt ei esitatud. Saadud vastuste põhjal on võimalik leida küsimustiku autorite loodud skoorimislehe abil iga traumaliigi koguskoor (minimaalne skoor on 0 punkti, maksimaalne skoor 12 punkti), mis väljendab kogetud trauma mõju. Käesoleva uuringu andmete alusel oli TEC-küsimustiku sisereleiaablus kogu valimi puhul küllaltki kõrge ($\alpha = .886$).

Youngi skeemiküsimustik (*Young Schema Questionnaire – Short Version 3*, YSQ-S3)

Varaste mittekohastumuslike skeemide uurimiseks kasutati *Young Schema Questionnaire – Short Version 3* (YSQ-S3) eesti- ja venekeelset küsimustikku (Young, 2005). Eestikeelset versiooni kohandatakse käesolevalt TÜ psühholoogia instituudis läbi viidava uuringu raames, vene keelde on küsimustiku kohandanud Paul Kasyanik ja Elena Romanova (2013). Küsimustik koosneb 90-st väitest, mille puhul vastajal palutakse hinnata 6-palli skaalal (1 – ei vasta minu puhul üldse tõe; 6 – kirjeldab mind täpselt) kuivõrd antud väide iseloomustab teda viimase aasta jooksul. Väited, mida uuringus osalejad hindasid, olid näiteks „Tavaliselt olen mina see, kes oma lähedaste eest hoolitseb“, „Mitte keegi, keda ihaldan, ei tahaks minu kõrvale jääda, kui ta teaks, milline ma tegelikult olen“, ja „Kui teen midagi valesti, ei ole mul kerge endale andestada ega leida õigustust oma vigadele“. Väited jaotuvad 18-sse erinevasse skeemi ja need omakorda viide valdkonda (vaata sissejuhatuse osa). Käesoleva uuringu andmete alusel oli YSQ-S3 küsimustiku sisereliaablus väga kõrge ($\alpha = .968$). Viie skeemide valdkonna sisereliaablused olid vastavalt eraldatus ja tõrjutus ($\alpha = .921$), kahjustunud autonoomia ja toimetulek ($\alpha = .891$), kahjustunud piirid ($\alpha = .776$), teistele suunatus ($\alpha = .848$), ülivalvsus ja pärsitus ($\alpha = .866$).

Sotsiaalse soovitatavuse küsimustik (*The Balanced Inventory of Desirable Responding*, BIDR-7)

Sotsiaalselt soovitatavat vastamist uuriti eesti- ja venekeelse küsimustiku *The Balanced Inventory of Desirable Responding* (BIDR-7) abil (Paulhus, 1998). Eesti keelde adapteeris küsimustiku Toomas Niit, vene keelde on küsimustiku kohandanud Evgeny Osin (2009). Küsimustik koosneb 40-st väitest, mille puhul vastajal palutakse hinnata 7-palli skaalal (1 – pole õige; 7 – väga õige) kuivõrd ta antud väitega nõustub. Väited, mida uuringus osalejad hindasid, olid näiteks „Mind ei huvita, mida teised inimesed minust tegelikult arvavad“, „Mõnikord ma sõidan kiiremini, kui kiirus piirangud lubavad“ ja „Ma ei räägi teiste inimeste kohta kuulujutte“. Väited jagunevad kahte gruppi, võimaldades eristada ennastpetvat eneseupitamist (*self-deception enhancement*, SDE) ja mainekujundust (*impression management*, IM). BIDR-7 küsimustiku sisereliaablus oli ($\alpha = .679$), SDE alaskaala sisereliaablus oli $\alpha = .670$ ja IM alaskaala sisereliaablus oli $\alpha = .369$.

Retsidiivsusrisi hindavad mõõdikud STATIC-2002 ja STABLE-2007

STATIC-2002 (Hanson & Thorton, 2003) ja STABLE-2007 (Mann et al., 2010) puhul on tegemist valiidsete ja rahvusvaheliselt tunnustatud mõõdikutega, mille abil on võimalik hinnata meessoost seksuaalkurjategijate seksuaalse ja vägivaldse retsidiivsuse ohtu. Eesti

oludele neid mõõdikuid valideeritud ei ole, kuid sellegi poolest kasutatakse neid Eestis seksuaalkurjategijate retsidiivsusrisi hindamiseks. Selline otsus on vastu võetud riiklikul tasandil, lähtudes sellest, et mõõdikud on välja töötatud paljude uurimustööde tulemusena, neid kasutatakse maailmas laialdaselt nii teadustöös kui ka praktikas ning need mõõdikud on valideeritud Eestile lähedastes riikides (Soome, Rootsi, Inglismaa, Saksamaa).

STATIC-2002 hindamine tehakse objektiivsete andmete põhjal – hindajal on olnud ligipääs hinnatava ametlikule kriminaaltoimikule, karistusregistrile ja kohtulahenditele. Kurjategija puhul hinnatakse 14 erinevat aspekti, mis ennustavad uue kuriteo sooritamise riski (nt vabanemise aegne vanus, kontaktita seksuaalkuriteo karistus, mittesugulasest ohver, varasem karistus mitteseksuaalse vägivalda eest jne) (Hanson & Thorton, 2003). STATIC-2002 hindamine tehakse siis, kui kurjategija tuleb vanglasse, hinnangut sama karistuse jooksul ei korrata, sest antud staatilised riskitegurid selle karistusaja jooksul suures plaanis ei muutu (ainus karistusaja jooksul muutuv riskitegur on kurjategija vanus).

STABLE-2007 hindamine tehakse poolstruktureeritud intervjuu põhjal – hinnangu koostamisel lähtub hindaja suures osas objektiivsetest andmetest (ametlik kriminaaltoimik, karistusregister, kohtulahend) kuid arvestab ka vestlust kurjategijaga. Kurjategija puhul hinnatakse 13 erinevat dünaamilist riskitegurit, mis ennustavad uue kuriteo sooritamise riski (nt olulised sotsiaalsed mõjutajad, impulsiivne käitumine, negatiivsed emotsioonid, seks toimetuleku vahendina jne) (Mann et al., 2010). STABLE-2007 hindamine tehakse siis, kui kurjategija tuleb vanglasse ning korratakse iga aasta, sest dünaamilised riskitegurid võivad aja jooksul muutuda.

STATIC-2002 ja STABLE-2007 skooride ning neile vastavate riskitasemete järgi leitakse kombineeritud riskitase – madal, madal-mõõdukas, mõõdukas, mõõdukas-kõrge või kõrge. Antud riskitase peegeldab seda, kui kõrge on antud seksuaalkurjategija puhul uue seksuaalkuriteo sooritamise tõenäosus.

Protseduur

Antud uuring kooskõlastati Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komiteega. Andmeid koguti november 2018 – august 2019. Magistritöö autor viis seksuaalkuriteo toime pannud kinnipeetavatega läbi intervjuu, mille käigus uuriti isiku lapsepõlves (enne 18. eluaastat) kogatud traumasid ja nende liiki - füüsiline või emotsionaalne vägivald, seksuaalne ahistamine ja väärkohtlemine, hüljatus (aluseks Traumaatiliste kogemuste küsimustik (TEC küsimustik, Nijenhuis et al., 2002)). Uuritavatel paluti ise täita Youngi skeemiküsimustik (*Young Schema Questionnaire – Short Version 3* (YSQ-S3 küsimustik, Young, 1998)) ning Sotsiaalse

soovitavuse küsimustik (*The Balanced Inventory of Desirable Responding* (BIDR-7 küsimustik, Paulhus, 1998)). Uuringus osalejate puhul registreeriti taustaandmetena nende vanus, ohvri tüüp (lapsed/täiskasvanud), kas ohver oli sugulane, ohvrite arv, ohvrite sugu, mitmenda seksuaalkuriteoga oli tegemist, kuriteo liik (kontaktiga/kontaktita/mõlemad), uuritava emakeel, retsidiivsusrisi hindavate mõõdikute STATIC-2002 ja STABLE-2007 skoorid ning nende põhjal saadud kombineeritud skoorist tulenev retsidiivsusrisi tase (andmed saadaval Tartu vangla andmebaasides, isikuandmete kaitse seaduse paragrahv §6 alusel kogutud ja töödeldud andmete kasutamine teadustöö raames oli vanglateenistusega eelnevalt kooskõlastatud). Intervjuu viidi läbi eesti keeles, kuid vene keelt emakeelena kõnelevatele isikutele anti venekeelsed informeeritud nõusoleku lehed ning küsimustikud (TEC-küsimustik intervjuu vältel silme ette jälgimiseks ning YSQ-S3 ja BIDR-7 küsimustikud täitmiseks). Intervjuu läbiviimiseks ja küsimustike täitmiseks kulus kokku keskmiselt 1h 15 min, uuritavaga kohtuti ühel korral.

Sõltuvalt STATIC-2002 ja STABLE-2007 põhjal leitud kombineeritud retsidiivsusriskist jagati valim kaheks grupiks: madalama riskiga seksuaalkurjategijad ($n = 33$, grupi moodustasid need seksuaalkurjategijad, kelle kombineeritud retsidiivsusrisk oli madal) ja kõrgema riskiga seksuaalkurjategijad ($n = 66$, grupi moodustasid need seksuaalkurjategijad, kelle kombineeritud retsidiivsusrisk oli kas madal-mõõdukas, mõõdukas, mõõdukas-kõrge või kõrge). Valimi sellisel jagamisel lähtuti Tartu vangla seksuaalkurjategijate sekkumismudelist, mille alusel paigutuvad kõik vähemalt madal-mõõduka retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijad seksuaalkurjategijatele spetsialiseerunud üksusesse, et saada võimaluste piires parimat sekkumist (kokkuleppelise käsitluse kohaselt loetakse alates madal-mõõdukast retsidiivsusriskist seksuaalkurjategijate riskitaset piisavalt kõrgeks, et kaasata teda sekkumisse). Seksuaalkurjategijate erinevaid gruppe (täiskasvanute vs laste vastu suunatud; madalam retsidiivsusrisk vs kõrgem retsidiivsusrisk) võrreldi omavahel. Teiste vanglas olevate kurjategijatega ja tavapopulatsiooniga neid töö ülesehituse tõttu võrrelda ei saa (seksuaalkurjategijate retsidiivsusrisi on mõõdetud vastavate instrumentidega, saadud tulemused ei ole oma sisult võrreldavad mitteseksuaalkurjategijate retsidiivsusrisi hindamisega).

Tulemused

Andmeanalüüs viidi läbi statistikaprogramm SPSS Statistics versiooni 21.0 abil. Andmete analüüsimisel kasutati hii-ruut testi, reliaablusanalüüsi, Pearsoni korrelatsioonanalüüsi, parameetrilist sõltumatut t-testi, mitteparameetrilist Mann-Whitney U testi, kovariatsioonanalüüsi ANCOVA ning binaarset logistilist regressioonanalüüsi (kõigi analüüside puhul olid eeldused kontrollitud ja täidetud).

Tabelis 2 on välja toodud valimit kirjeldavad andmed. Tabelist näeme, et antud valimist suurem osa kurjategijatest ei olnud oma ohvriga suguluses ($n = 67$), enamasti oli kuriteo ohver naissoost ($n = 73$), suuremal jaol oli tegemist ainult kontaktiga kuriteoga ($n = 78$), suurem osa valimist rääkis emakeelena eesti keelt ($n = 76$), kõige enam on madala retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijaid ($n = 33$) ja kõige vähem on kõrge retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijaid ($n = 10$) ning suurem osa valimist on karistatud seksuaalkuriteo eest esimest korda ($n = 68$).

Tabel 2

Valimit kirjeldavad andmed.

	Uuritavate arv ($N = 99$)
Ohver	
laps	55
täiskasvanu	44
Sugulus ohvriga	
sugulane	26
mittesugulane	67
mõlemad	6
Ohvri sugu	
naissoost	73
meessoost	18
mõlemad	8
Sooritatud kuriteo liik	
kontaktiga	78
kontaktiga ja kontaktita	21
Uuritava emakeel	
eesti keel	76
vene keel	23
Retsidiivsusrisi tase	
madal	33
madal-mõõdukas	17
mõõdukas	23
mõõdukas-kõrge	16
kõrge	10
Mitmes karistus seksuaalkuriteo eest	
esimene	68
teine	17
kolmas	10
neljas	4

Ohvri tüübi ja kuriteo karakteristikute omavahelise seose uurimiseks viidi läbi hii-ruut test. Laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad olid täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatest oluliselt sagedamini oma ohvriga sugulased, $\chi^2(2, N=99) = 12.656, p = .002, V_{Cramer} = .358$, ning nad olid oluliselt sagedamini sooritanud nii kontaktiga kui ka kontaktita seksuaalkuriteo, $\chi^2(1, N=99) = 9.818, p = .002, V_{Cramer} = .315$. Ohvrite arvu, ohvrite soo ja seksuaalkuritegude arvu poolest laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatest statistiliselt oluliselt ei erinenud.

Selleks, et veenduda, et sotsiaalse soovitatavuse arvestamine edasiste analüüside juures on tarvilik, viidi läbi Pearsoni korrelatsioonanalüüs. Tabelis 3 on välja toodud kogetud traumade mõju, varaste mittekohastumuslike skeemide ning nende valdkondade ja ennastpetva eneseupitamise ning mainekujunduse omavahelised korrelatsioonid ja seoste olulisused. Kõik traumade mõju skoorid on negatiivses korrelatsioonis nii ennastpetva eneseupitamisega kui ka mainekujundusega. Neli traumaliiki viiest on statistiliselt olulises seoses ennastpetva eneseupitamisega, samas kui vaid kaks traumaliiki viiest (emotsionaalne- ja füüsiline väärkohtlemine) on statistiliselt olulises seoses mainekujundusega. Suurem osa varastest mittekohastumuslikest skeemidest ja nende valdkondadest on negatiivses korrelatsioonis nii ennastpetva eneseupitamisega kui ka mainekujundusega. Enamus varased mittekohastumuslikud skeemid ja kõik nende valdkonnad on statistiliselt olulises seoses ennastpetva eneseupitamisega, samas mainekujundusega seostuvad vaid neli varast mittekohastumuslikku skeemi 18-st ja üks varaste mittekohastumuslike skeemide valdkond viiest. Leitud seoste tõttu on järgnevates traumade mõju, varaseid mittekohastumuslike skeeme ja nende valdkondi uurivates analüüsides põhjust võtta arvesse ka ennastpetvat eneseupitamist.

Tabel 3

Kogetud traumade mõju, varaste mittekohastumuslike skeemide ja nende valdkondade seosed ennastpetva eneseupitamise ja mainekujundusega.

Trauma liik	SDE		IM	
	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i>	<i>p</i>
Emotsionaalne hooletussejätmine	-.231*	.024	-.141	.167
Emotsionaalne väärkohtlemine	-.270**	.008	-.203*	.045
Füüsiline väärkohtlemine	-.285**	.005	-.286**	.004
Seksuaalne ahistamine	-.200	.051	-.060	.559
Seksuaalne väärkohtlemine	-.275**	.007	-.160	.116
Varased mittekohastumuslikud skeemid ja valdkonnad				

Eraldatus ja tõrjutus	-.476**	.000	-.125	.220
Hüljatus, ebastabiilsus	-.356**	.000	-.076	.460
Usaldamatus/kuritarvitamine	-.374**	.000	-.137	.177
Emotsionaalne deprivatsioon	-.372**	.000	-.166	.102
Puudulikkus/häbi	-.449**	.000	-.105	.301
Sotsiaalne isoleeritus/ võõrandumine	-.403**	.000	-.030	.766
Kahjustunud autonoomia ja toimetulek	-.433**	.000	-.092	.365
Sõltuvus/ebapädevus	-.425**	.000	-.193	.056
Haavatavus ohu või haigestumise suhtes	-.345**	.001	-.043	.671
Üleseotus/väljakujunemata minapilt	-.263**	.010	-.006	.953
Läbikukkumine	-.357**	.000	-.056	.584
Kahjustunud piirid	-.202*	.049	-.373**	.000
Enesetähtsustamine/grandioosus	-.050	.629	-.255*	.011
Puudulik enesekontroll/ enesedistsipliin	-.291**	.004	-.391**	.000
Teistele suunatus	-.241*	.018	-.057	.576
Allutatus	-.420**	.000	-.115	.259
Eneseohverdus	-.050	.630	.201*	.047
Heakskiidu otsimine	-.125	.224	-.229*	.023
Ülivalvsus ja pärsitus	-.327**	.001	-.041	.687
Negatiivsus/pessimism	-.379**	.000	-.112	.273
Emotsionaalne pidurdatus	-.359**	.000	-.048	.641
Jäigad standardid/ ülikriitilisus	-.161	.117	.049	.629
Karistavus	-.103	.316	-.016	.874

Märkus. SDE - ennastpettev eneseupitamine, IM – mainekujundus. *Korrelatsioon on statistiliselt oluline olulisustõenäosusega $p \leq .05$. **Korrelatsioon on statistiliselt oluline olulisustõenäosusega $p \leq .01$.

Laste ja täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate sotsiaalselt soovitatav vastamine

Selleks, et testida esimest hüpoteesi ja teada saada, kas laste ja täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijad erinevad üksteisest sotsiaalselt soovitava vastamise poolest, viidi läbi parameetiline sõltumatu t-test SDE skoori võrdlemiseks ning mitteparameetiline Mann-Whitney U test IM skoori võrdlemiseks (IM puhul ei olnud andmed normaaljaotusega).

Tabel 4

Seksuaalkurjategijate sotsiaalselt soovitatav vastamine.

	Laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad ($n_{SDE} = 53$; $n_{IM} = 54$)		Täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijad ($n_{SDE} = 43$; $n_{IM} = 44$)		p
	M	SD	M	SD	
SDE	85.17	12.12	83.26	13.75	.471
IM	89.41	16.87	80.43	14.75	.009**

Märkus. SDE - ennastpettev eneseupitamine, IM – mainekujundus. **Keskmete erinevus kahe grupi vahel on statistiliselt oluline olulisustõenäosusega $p \leq .01$.

Tabelist 4 näeme, et laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad ei erinenud ennastpetva eneseupitamise skoori poolest täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatest. Laste vastu suunatud seksuaalkurjategijate mainekujunduse skoor oli täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatega võrreldes statistiliselt oluliselt kõrgem, $U = 820.000$, $p = .009$, $d = 0.551$.

Traumakogemuse esinemine ja selle mõju

Traumakogemuse esinemist lapsepõlves raporteeris kokku 94 inimest (95% valimist). Tabelis 5 on välja toodud laste ja täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate kogetud lapsepõlvetraumade liigid, kogetud trauma mõju keskmised, standardhälbed ning gruppidevahelised keskmiste erinevused.

Tabel 5

Lapsepõlves kogetud traumade esinemissagedused ja nende mõju.

Trauma liik	Laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad (N = 55)			Täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijad (N = 44)			p
	n	M _{mõju}	SD _{mõju}	n	M _{mõju}	SD _{mõju}	
Emotsionaalne hooletussejätmine	28	4.18	4.88	24	4.00	4.72	.523
Emotsionaalne väärkohtlemine	29	2.91	4.06	23	2.66	3.58	.433
Füüsiline väärkohtlemine	37	3.82	4.13	20	2.48	3.39	.032*
Seksuaalne ahistamine	7	0.31	0.94	4	0.18	0.69	.353
Seksuaalne väärkohtlemine	8	0.44	1.17	6	0.36	0.97	.425

Märkus. n väljendab uuritavate arvu, kes on lapsepõlves kogenud antud traumaliiki kuuluvat traumat. M ja SD väljendavad kogetud traumaliigi mõju keskmist ja standardhälvet, p väärtused on leitud ennastpetva eneseupitamise arvesse võtmisel. *Keskmiste erinevus kahe grupi vahel on statistiliselt oluline olulisustõenäosusega $p \leq .05$.

Teise hüpoteesi testimiseks ning ohvri tüübi ja kogetud trauma liigi omavahelise seose uurimiseks viidi läbi hii-ruut test. Ainus lapsepõlvetraumadest lähtuv statistiliselt oluline erinevus laste ja täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate vahel ilmnes füüsilise väärkohtlemise puhul. Laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad on võrreldes täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatega statistiliselt oluliselt sagedamini kogenud füüsilist väärkohtlemist, $\chi^2(1, N=99) = 4.764$, $p = .029$, $V_{Cramer} = .219$, sh ka statistiliselt oluliselt rohkem kogenud veidrat karistusviisi, $\chi^2(1, N=99) = 6.065$, $p = .014$, $V_{Cramer} = .248$.

Selleks, et uurida, kas laste ja täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate kogetud traumade mõju on statistiliselt oluliselt erinev, võeti kontrolli alla ennastpettev eneseupitamine ning viidi läbi ANCOVA analüüs. Tabelist 5 näeme, et kui võtta kontrolli alla ennastpettev eneseupitamine, siis ainus statistiliselt oluline erinevus laste vastu suunatud ja täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate vahel ilmnis füüsilise väärkohtlemise traumaskooride puhul, $F(1, 93) = 4.742, p = .032, \eta^2 = .086$.

Varased mittekohastumuslikud skeemid ja nende valdkonnad

Kolmanda hüpoteesi testimiseks ja selleks, et uurida, kas laste ja täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate varased mittekohastumuslikud skeemid ja nende valdkonnad on statistiliselt oluliselt erinevad, võeti kontrolli alla ennastpettev eneseupitamine ning viidi läbi ANCOVA analüüs. Tabelist 6 näeme, et kui võtta kontrolli alla ennastpettev eneseupitamine, siis statistiliselt oluline erinevus laste ja täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate vahel ilmnis eneseohverduse ($F(1, 93) = 10.003, p = .002, \eta^2 = .095$) ja karistavuse ($F(1, 93) = 4.282, p = .041, \eta^2 = .043$) skeemide puhul.

Tabel 6

Seksuaalkurjategijate varased mittekohastumuslikud skeemid ja nende valdkonnad.

Varased mittekohastumuslikud skeemid ja valdkonnad	Laste vastu suunatud seksuaalkurjategija (n = 55)		Täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategija (n = 44)		p
	M	SD	M	SD	
Eraldatus ja tõrjutus	67.09	23.68	65.55	23.80	.361
Hüljatus, ebastabiilsus	13.75	5.16	13.80	6.11	.695
Usaldamatus/kuritarvitamine	14.29	5.62	13.68	5.33	.318
Emotsionaalne deprivatsioon	13.82	6.37	13.68	6.21	.660
Puudulikkus/häbi	11.45	5.03	11.27	5.18	.460
Sotsiaalne isoleeritus/võõrandumine	13.78	7.06	13.11	5.68	.315
Kahjustunud autonoomia ja toimetulek	42.33	16.01	40.36	14.12	.219
Sõltuvus/ebapädevus	9.45	4.48	9.98	4.50	.879
Haavatavus ohu või haigestumise suhtes	11.56	5.90	10.20	4.76	.088
Üleseotus/väljakujunemata minapilt	9.33	3.77	9.23	3.89	.544
Läbikukkumine	11.98	5.61	10.95	4.08	.165
Kahjustunud piirid	21.29	7.17	22.72	7.36	.501
Enesetähtsustamine/grandioossus	11.02	4.03	11.50	3.86	.695
Puudulik enesekontroll/enesedistsipliin	10.27	4.08	11.23	4.63	.437

Teistele suunatus	42.82	11.90	39.23	12.19	.077
Allutatus	12.38	5.07	11.61	4.22	.213
Eneseohverdus	18.22	5.07	15.02	5.17	.002**
Heaskiidu otsimine	12.22	5.63	12.59	4.96	.905
Ülivalvsus ja pärsitus	60.38	17.30	57.18	14.14	.129
Negatiivsus/pessimism	13.87	5.63	12.98	4.81	.167
Emotsionaalne pidurdatus	13.82	5.13	13.73	5.40	.542
Jäigad standardid/ ülikriitilisus	16.45	5.73	16.00	4.45	.497
Karistavus	16.24	5.28	14.48	3.73	.041*

Märkus. *p* väärtused on leitud ennastpetva eneseupitamise arvesse võtmisel. *Keskliste erinevus kahe grupi vahel on statistiliselt oluline olulisustõenäosusega $p \leq .05$. **Keskliste erinevus kahe grupi vahel on statistiliselt oluline olulisustõenäosusega $p \leq .01$.

Traumade mõju ja varaste mittekohastumuslike skeemide valdkondade omavahelised seosed

Neljanda hüpoteesi testimiseks viidi läbi Pearsoni korrelatsioonanalüüs kogu valimil. Tabelis 7 on välja toodud kogetud traumade mõju ja varaste mittekohastumuslike skeemide valdkondade omavahelised korrelatsioonid ja seoste olulisused. Kõik traumade mõju skoorid on positiivses korrelatsioonis varaste mittekohastumuslike skeemide valdkondade skooridega. Emotsionaalne hooletussejätmine ($M = 4.10$, $SD = .48$) on statistiliselt olulises seoses eraldatuse ja tõrjutuse valdkonnaga ($M = 66.40$, $SD = 2.37$), $r(99) = .283$, $p = .005$. Emotsionaalne väärkohtlemine ($M = 2.80$, $SD = .39$) on statistiliselt olulises seoses eraldatuse ja tõrjutuse ($M = 66.40$, $SD = 2.37$), $r(99) = .250$, $p = .013$, kahjustunud autonoomia ja toimetuleku ($M = 41.45$, $SD = 1.52$), $r(99) = .234$, $p = .020$, ning teistele suunatuse valdkondadega ($M = 41.22$, $SD = 1.22$), $r(99) = .217$, $p = .031$. Seksuaalne ahistamine ($M = .25$, $SD = .08$) on statistiliselt olulises seoses eraldatuse ja tõrjutuse ($M = 66.40$, $SD = 2.37$), $r(99) = .253$, $p = .011$, kahjustunud autonoomia ja toimetuleku ($M = 41.45$, $SD = 1.52$), $r(99) = .271$, $p = .007$, teistele suunatuse ($M = 41.22$, $SD = 1.22$), $r(99) = .220$, $p = .029$, ning ülivalvsuse ja pärsituse ($M = 58.96$, $SD = 1.61$) valdkondadega, $r(99) = .231$, $p = .021$. Seksuaalne väärkohtlemine ($M = .40$, $SD = .11$) on statistiliselt olulises seoses kahjustunud autonoomia ja toimetuleku ($M = 41.45$, $SD = 1.52$), $r(99) = .275$, $p = .006$, ning ülivalvsuse ja pärsituse ($M = 58.96$, $SD = 1.61$) valdkondadega, $r(99) = .204$, $p = .043$.

Tabel 7

Traumade mõju seos varaste mittekohastumuslike skeemide valdkondadega.

Traumaliik	Eraldatus ja tõrjutus		Kahjustunud autonoomia ja toimetulek		Kahjustunud piirid		Teistele suunatus		Ülivalvsus ja pärsitus	
	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i>	<i>p</i>
Emotsionaalne hooletussejätmine	.283**	.005	.137	.178	.028	.782	.158	.119	.195	.053

Emotsionaalne väärkohtlemine	.250*	.013	.234*	.020	.007	.944	.217*	.031	.187	.063
Füüsiline väärkohtlemine	.180	.075	.190	.060	.032	.754	.157	.121	.107	.290
Seksuaalne ahistamine	.253*	.011	.271**	.007	.188	.063	.220*	.029	.231*	.021
Seksuaalne väärkohtlemine	.194	.054	.275**	.006	.059	.565	.191	.058	.204*	.043

Märkus. *Korrelatsioon on statistiliselt oluline olulisustõenäosusega $p \leq .05$. **Korrelatsioon on statistiliselt oluline olulisustõenäosusega $p \leq .01$.

Traumakogemuse esinemise ja selle mõju seosed retsidiivsusriskiga

Tabelis 8 on välja toodud ohvri tüübist lähtudes erineva retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijate arv. Ohvri tüübi ja retsidiivsusrisi vahel statistiliselt olulist seost ei ilmnenu.

Tabel 8

Ohvri tüüp ja retsidiivsusrisk.

Retsidiivsusrisk	Laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad (n = 55)	Täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijad (n = 44)
	Inimeste arv	Inimeste arv
Madal	20	13
Madal-mõõdukas	11	6
Mõõdukas	10	13
Mõõdukas-kõrge	9	7
Kõrge	5	5

Viienda hüpoteesi testimiseks ning kogetud trauma ja retsidiivsusrisi omavahelise seose uurimiseks viidi läbi hii-ruut test. Laste vastu suunatud seksuaalkurjategijate grupis statistiliselt olulisi seoseid ei ilmnenu. Täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate grupis ilmnes, et kõrgema riskiga seksuaalkurjategijad on madalama riskiga seksuaalkurjategijatest statistiliselt oluliselt enam kogenud vanemate lahutust, $\chi^2(1, N = 44) = 4.208, p = .040, V_{Cramer} = .309$, ja seksuaalset väärkohtlemist, $\chi^2(1, N = 44) = 4.100, p = .043, V_{Cramer} = .305$, ning statistiliselt oluliselt vähem olnud kellegi teise trauma läbielamise tunnistajaks, $\chi^2(1, N = 44) = 4.404, p = .036, V_{Cramer} = .316$.

Selleks, et uurida, kas erinevate retsidiivsusgruppide vahel on kogetud traumade mõju statistiliselt oluliselt erinev, kui võtta arvesse ennastpetvat eneseupitamist, viidi läbi ANCOVA analüüs. Ühtegi statistiliselt olulist erinevust ei ilmnenu.

Varaste mittekohastumuslike skeemide ja retsidiivsusrisi omavahelised seosed

Kuuenda hüpoteesi testimiseks ja retsidiivsusrisi põhjal moodustatud gruppide vahel varaste mittekohastumuslike skeemide ja nende valdkondade skooride omavaheliste erinevuste uurimiseks võeti kontrolli alla ennastpettev eneseupitamine ning viidi läbi ANCOVA analüüs.

Kui võrrelda madalama retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijate gruppi kõrgema retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijate grupiga, siis varaste mittekohastumuslike skeemide ja nende valdkondade skoorid statistiliselt olulisel määral üksteisest ei erinenud. Kui võrrelda ainult laste vastu suunatud seksuaalkurjategijate grupis kõrgema retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijaid madalama retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijatega, siis selgus, et eneseohverduse skeemi skoor oli kõrgema retsidiivsusriskiga kurjategijatel ($M = 19.75$, $SD = .84$) statistiliselt oluliselt kõrgem kui madalama retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijate skoor ($M = 15.91$, $SD = 1.08$), $F(1, 50) = 7.910$, $p = .007$, $\eta^2 = .139$. Täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate puhul erineva retsidiivsusriskiga kurjategijate varaste mittekohastumuslike skeemide ja nende valdkondade skoorid statistiliselt oluliselt ei erinenud.

Kogetud lapsepõlvtraumade mõju, varased mittekohastumuslikud skeemid ja retsidiivsusrisk

Seitsmenda hüpoteesi testimiseks ja selleks, et uurida, kas kogetud traumade mõju ja varased mittekohastumuslikud skeemid ennustavad erinevatesse retsidiivsuse gruppidesse kuulumist, viidi läbi binaarne logistiline regressioonanalüüs. Mudelisse valiti algselt kõik trauma mõju ja varaste mittekohastumuslike skeemide skoorid (eelpool leitud tulemustest lähtuvalt lisati mudelisse ka ennastpetva eneseupitamise skoor), seejärel hakati mudelist järjest välja arvama nende muutujate skooore, mis olid mudeli seisukohalt statistiliselt kõige ebaolulisemad, kuniks leiti statistiliselt kõige olulisem mudel.

Kõigi seksuaalkurjategijate puhul traumade mõju ja varaseid mittekohastumuslike skeeme vaadates ilmnes, et mudel oli statistiliselt oluline, $\chi^2(4, N = 99) = 10.623$, $p = .031$, kirjeldades ära 10.2% (Cox and Snell R^2) kuni 14.1% (Nagelkerke R^2) retsidiivsusrisi varieeruvusest. Üldine klassifitseerimise täpsus oli 68.7%, mudeli headuses veenduti Hosmer-Lemeshow testi abil, $\chi^2(8, N = 99) = 3.549$, $p = .895$. Kõrgema retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijate gruppi kuulumist ennustas madalam hüljatuse/ebastabiilsuse skeemi skoor ($OR = .898$, $p = .027$), kõrgem üleseotuse/väljakujunemata minapildi skeemi skoor ($OR = 1.105$, $p = .177$), kõrgem enesetähtsustamise/grandioossuse skeemi skoor ($OR = 1.095$, $p = .223$) ja kõrgem seksuaalse ahistamise skoor ($OR = 2.332$, $p = .175$).

Laste vastu suunatud seksuaalkurjategijate puhul traumade mõju ja varaseid mittekohastumuslike skeeme vaadates ilmnes, et mudel oli statistiliselt oluline, $\chi^2(4, N = 55)$

= 21.646, $p = .000$, kirjeldades ära 32.5% (Cox and Snell R^2) kuni 44.5% (Nagelkerke R^2) retsidiivsusrisi varieeruvusest. Üldine klassifitseerimise täpsus oli 72.7%, mudeli headuses veenduti Hosmer-Lemeshow testi abil, $\chi^2(7, N = 55) = 4.287$, $p = .746$. Kõrgema retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijate gruppi kuulumist ennustas madalam hüljatuse/ebastabiilsuse skeemi skoor ($OR = .747$, $p = .006$), kõrgem eneseohverduse skeemi skoor ($OR = 1.204$, $p = .042$), kõrgem haavatavus ohu või haigestumise suhtes skeemi skoor ($OR = 1.140$, $p = .144$) ja kõrgem seksuaalse ahistamise skoor ($OR = 3.128$, $p = .144$).

Täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate puhul traumade mõju ja varaseid mittekohastumuslikke skeeme vaadates ilmnas, et mudel oli statistiliselt oluline, $\chi^2(7, n = 43) = 15.693$, $p = .028$, kirjeldades ära 30.6% (Cox and Snell R^2) kuni 43.3% (Nagelkerke R^2) retsidiivsusrisi varieeruvusest. Üldine klassifitseerimise täpsus oli 76.7%, mudeli headuses veenduti Hosmer-Lemeshow testi abil, $\chi^2(8, N = 44) = 15.368$, $p = .052$. Kõrgema retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijate gruppi kuulumist ennustas kõrgem ennastpetva eneseupitamise skoor ($OR = 1.110$, $p = .041$), kõrgem puudulikkuse/häbi skeemi skoor ($OR = 1.667$, $p = .020$), kõrgem hüljatuse/ebastabiilsuse skeemi skoor ($OR = 1.336$, $p = .039$), madalam läbikukkumise skeemi skoor ($OR = .712$, $p = .037$), madalam heaskiidu otsimise skeemi skoor ($OR = .676$, $p = .033$), madalam eneseohverduse skeemi skoor ($OR = .838$, $p = .102$) ning madalam seksuaalse ahistamise skoor ($OR = .342$, $p = .315$).

Arutelu ja järeldused

Käesoleva uuringu eesmärk oli teada saada, kuidas erinevad üksteisest laste ja täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijad ning madalama ja kõrgema retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijad lapsepõlvtraumade ja varaste mittekohastumuslike skeemide poolest. Samuti taheti teada saada, kas lapsepõlves kogetud traumade mõju ja varaste mittekohastumuslike skeemide väljendumise intensiivsuse alusel on võimalik ennustada seksuaalkurjategijate retsidiivsusrisi. Neid uurimisküsimusi analüüsid (ja seejuures sotsiaalset soovitatavust arvesse võttes) selgus mitmeid olulisi tulemusi.

Laste ja täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate sotsiaalselt soovitatav vastamine

Sotsiaalset soovitatavust uurides ilmnes, et laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad ei erinenud ennastpetva eneseupitamise skoori poolest täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatest, küll aga oli nende mainekujunduse skoor täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatega võrreldes statistiliselt oluliselt kõrgem. Seega leidis kinnitust esimene hüpotees (Laste vastu suunatud seksuaalkurjategijatel on mainekujunduse skoor statistiliselt oluliselt kõrgem kui täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatel). See tähendab, et laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad püüavad võrreldes täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatega teadlikult endast teistele oluliselt paremat muljet jätta. Leitud tulemused kattuvad Nugenti ja Kroneri (1996) uuringu tulemustega. Nead järeldasid, et kõrgem mainekujunduse skoor võib viidata sellele, et laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad on täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatega võrreldes rohkem mõjutatud sellest, mida teised nendest arvavad (Nugent & Kroner, 1996). Võimalik, et laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad saavad tegelikult ise aru, et nende sümpaatiat laste vastu on moraalselt väär ning seetõttu üritavad endast teistele paremat muljet jätta, et seeläbi kaitsta ennast häbi- ja süütunde eest. Eelnevat arvesse võttes võib öelda, et edaspidi peaks seksuaalkurjategijate uurimisel arvesse võtma ka vastamiskallet – testitulemusi lihtsalt tõepähe võttes võime saada ekslikud tulemused.

Traumakogemuse esinemine ja selle mõju

Lapsepõlvtraumasid uurides selgus, et lapsepõlvtraumadest lähtuv ainus statistiliselt oluline erinevus laste ja täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate vahel tuli välja füüsilise väärkohtlemise puhul. Laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad on võrreldes täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatega statistiliselt oluliselt sagedamini kogenud

füüsilist väärkohtlemist ning nende füüsilise väärkohtlemise trauma mõju on täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate omast statistiliselt oluliselt kõrgem. Samuti on laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad võrreldes täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatega ka statistiliselt oluliselt rohkem kogenud füüsilise väärkohtlemise alla liigituvat veidrat karistusviisi (nt nurgas herneste peal seismine; soolvees hoitud kasevitsadega, juhtmetega ja pesumasina voolikuga pekmine, püksipandlaga löömine, mootorratta järel lohistamine, kapuutsiga puuoksa külge riputamine, käe surumine keevasse vette jne). Seega ei leidnud kinnitust teine hüpotees (Laste vastu suunatud seksuaalkurjategijatel esines lapsepõlves oluliselt sagedamini seksuaalset väärkohtlemist kui täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatel, täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatel esines lapsepõlves oluliselt sagedamini füüsilist vägivalda kui laste vastu suunatud seksuaalkurjategijatel). Antud tulemus on huvitav, sest see on täpselt vastupidine sellele, mida teised uurijad on varasemalt leidnud – Jespersen jt (2009) leidsid, et füüsilist vägivalda esines täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatel lapsepõlves laste vastu suunatud seksuaalkurjategijatest oluliselt rohkem. Põhjus, miks Eesti valimil läbi viidud uuring sellised tulemused andis, vajaks edasist uurimist. Võimalik, et laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad on kogenud lapsepõlves nii palju täiskasvanute poolt tulnud füüsilist väärkohtlemist, et neil on tekkinud vastikus/hirm/viha täiskasvanute vastu. Nende sotsiaalsed oskused on jäänud kasinaks kas eeskujude puudumise või täiskasvanute osas vastumeelsuse tõttu, mistõttu eelistavad nad suhelda lastega, sest see on turvaline, lihtne ja meeldiv ning seetõttu on ka nende kuriteo ohvriteks lapsed.

Varased mittekohastumuslikud skeemid ja nende valdkonnad

Kolmas hüpotees (Laste ja täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate varased mittekohastumuslikud skeemid ja nende valdkonnad on statistiliselt oluliselt erinevad) leidis kinnitust. Varaseid mittekohastumuslikke skeeme ja nende valdkondi uurides ilmnes, et laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad said täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatest statistiliselt oluliselt kõrgemad eneseohverduse ja karistavuse skeemide skoorid – see tähendab, laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad usuvad täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatest statistiliselt oluliselt tugevamini, et inimene peab vastama enda vajaduste arvelt teiste vajadustele ning et inimesi tuleks tehtud vigade eest karmilt karistada. Need tulemused on mõneti erinevad sellest, mida on eelnevalt leitud - Sigre-Leirós jt (2014) leidsid, et karistavuse skeem on tugevamini väljendunud pigem täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate puhul. Samas kattuvad osaliselt Carvalho ja Nobre (2014) uuringu tulemustega, mille kohaselt on laste vastu suunatud seksuaalkurjategijate tüüpilisemateks

skeemide valdkondadeks eraldatus ja tõrjutus, kahjustunud autonoomia ja toimetulek, teistele suunatus ning ülivalvsus ja pärsitus – nimelt kuulub eneseohverduse skeem teistele suunatuse valdkonda ning karistavuse skeem ülivalvsuse ja pärsituse valdkonda.

Varased mittekohastumuslikud skeemid peegeldavad lapsepõlves teatud vajadustele kroonilist mitte-vastamist. Eneseohverduse skeemi intensiivsem väljendumine võib tuleneda sellest, et laste vastu suunatud seksuaalkurjategija ei pruugi oma lapsepõlves olla kunagi kogunud seda, et tema vanem seab tema esikohale ning teeb kõik endast oleneva selleks, et lapse heaolu oleks tagatud. Need puudujäägid lapsepõlves võivad viia eneseohverduse skeemi intensiivsema väljendumiseni täiskasvanueas, mil antud inimesel on rohkem finantsilist ja emotsionaalset ressursi pakkumaks teistele seda, millest ta ise lapsepõlves puudust tundis. Karistavuse skeemi intensiivsem väljendumine võib tuleneda sellest, et laste vastu suunatud seksuaalkurjategija on ise saanud lapsepõlves järjepidevalt karistada kas ülekohtuselt (pahandust ei tee, aga karistus ikkagi järgneb), liiga karmilt või ebaselgelt (vahel järgneb tahtmatult sooritatud pahandusele karm karistus, tahtlikult sooritatud pahandusele ei järgne aga midagi). Selle tõttu võis tema jaoks jääda arusaamatuks, milline on õiglane karistus ning aja jooksul võis välja kujuneda uskumus, et kõigi eksimuste eest tuleb karmilt karistada.

Käesolevas uuringus leitud tulemused sobivad kokku magistriröö autori poolt eelnevalt välja pakutud hüpoteesiga, mille kohaselt laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad võivad tunda täiskasvanute vastu vastikust/viha/hirmu. Nimelt võivad nad leida, et kuna täiskasvanud peaksid teadma moraalseid standardeid ja peaksid vastutama oma tegude eest, siis tuleks neid väärtegade sooritamise korral karmilt karistada. Lapsed on aga heatahtlikud ja nad alles õpivad seda, mis on õige ja vale, seega võib neile nende eksimused andeks anda. Ka kurjategija enda jaoks ei ole kuritegu lapse vastu enamjaolt kuidagi vägivalda sisaldav/karistamise eesmärgil sooritatud – nemad saavutavad lapsega üldjuhul eelnevalt piisava usalduse meelitamise ja manipulatsiooni teel ning seksuaalset tegevust lapsega peavad pigem hoolivuse ja armastuse väljenduseks. See omakorda võiks kokku sobida kõrge eneseohverduse skeemi skooriga – laste vastu suunatud seksuaalkurjategija toob ennast küll näiliselt ohvriks, kuid endale teadmata teeb seda tegelikult selle jaoks, et saada teistelt tähelepanu, heakskiitu ja hoolivust. Kuna lastega kontakti loomine, tähelepanu ja heakskiidu saamine ning usalduse saavutamine on üsna lihtne (veel lihtsam, kui kasutada manipulatsiooni ja meelitusi (mis omakorda nõuab siiski mingil määral eneseohverdust)), siis langevadki just lapsed nende ohvriteks.

Traumade mõju ja varaste mittekohastumuslike skeemide valdkondade omavahelised seosed

Käesolevas töös ilmnes ka seos lapsepõlvetraumade ja varaste mittekohastumuslike skeemide valdkondade vahel – kõik traumade mõju skoorid olid positiivses korrelatsioonis varaste mittekohastumuslike skeemide valdkondade skooridega. Emotsionaalne hooletussejätmine oli statistiliselt olulises seoses eraldatuse ja tõrjutuse valdkonnaga. Emotsionaalne väärkohtlemine oli statistiliselt olulises seoses eraldatuse ja tõrjutuse, kahjustunud autonoomia ja toimetuleku ning teistele suunatuse valdkondadega. Seksuaalne ahistamine oli statistiliselt olulises seoses eraldatuse ja tõrjutuse, kahjustunud autonoomia ja toimetuleku, teistele suunatuse ning ülivalvsuse ja pärsituse valdkondadega. Seksuaalne väärkohtlemine oli statistiliselt olulises seoses kahjustunud autonoomia ja toimetuleku ning ülivalvsuse ja pärsituse valdkondadega. Seega leidis kinnitust neljas hüpotees (Kogetud lapsepõlvetraumade mõju on seotud varaste mittekohastumuslike skeemide valdkondade väljendumisega). See tulemus on ka üsna ootuspärane – ka varasemalt on leitud, et lapsepõlves kogetud traumad mõjutavad skeemide kujunemist (Chakhssi et al., 2013).

Traumakogemuse esinemise ja selle mõju seosed retsidiivsusriskiga

Käesolevas uurimustöös võrreldi omavahel seksuaalkurjategijaid lähtudes sellest, milline oli nende retsidiivsusrisk. Viies hüpotees (Füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemise kogemine lapsepõlves ning selle trauma mõju on seksuaalkurjategijatel seotud kõrgema retsidiivsusriskiga) leidis vaid osaliselt kinnitust. Erinevate retsidiivsusgruppide vahel kogetud traumade mõju statistiliselt oluliselt ei erinenud. Traumakogemuse esinemise ja retsidiivsusrisi omavahelist seost uurides laste vastu suunatud seksuaalkurjategijate grupis statistiliselt olulisi seoseid ei leitud. Täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate grupis on kõrgema riskiga seksuaalkurjategijad madalama riskiga seksuaalkurjategijatest statistiliselt oluliselt enam kogunud vanemate lahutust ja seksuaalset väärkohtlemist ning statistiliselt oluliselt vähem olnud kellegi teise trauma läbielamise tunnistajaks. Võimalik, et lapsepõlves kogetud traumade (vanemate lahusus ja sellega kaasnevad probleemid, seksuaalne väärkohtlemine) tõttu võib nende jaoks olla sõna „trauma“ teise tähendusega – „trauma“ alla klassifitseerivad nad vaid väga kahjulikke tagajärgi jätvad hirmsad sündmused. Seetõttu võivad nad ka vähem raporteerida teiste trauma läbielamisele tunnistajaks olemist ning kõige eelneva tõttu ei pruugi nad näha, et nende sooritatud kuritegu põhjustab ohvrile trauma – nad ei pruugi mõista, et jõuline seks võib teise inimese jaoks olla vägistamine. Seetõttu võivad nad sooritada kuriteo kergekäelisemalt ning nende retsidiivsusrisk on kõrgem. Lapsepõlvetraumade ja

retsidiivsusrisi seoseid puudutavad tulemused kattuvad osaliselt Nunes jt (2013) uuringu tulemustega, mille kohaselt on kõrgema aktuaarse (staatiliste riskitegurite põhjal määratud) riskiga kurjategijate puhul lapsepõlves seksuaalse väärkohtlemise ohvriks olemine ja kõrgem retsidiivsus omavahel seotud.

Varaste mittekohastumuslike skeemide ja retsidiivsusrisi omavahelised seosed

Erinevate retsidiivsusgruppide vahel varaste mittekohastumuslike skeemide ja nende valdkondade skooride erinevuste uurimisel selgus, et kõigi seksuaalkurjategijate puhul varaste mittekohastumuslike skeemide ja nende valdkondade skoorid statistiliselt olulisel määral üksteisest ei erinenud. Kui võrrelda ainult laste vastu suunatud seksuaalkurjategijate grupis kõrgema ja madalama retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijaid, siis selgus, et eneseohverduse skeemi skoor (usk, et inimene peab vastama enda vajaduste arvelt teiste vajadustele) oli kõrgema retsidiivsusriskiga kurjategijatel statistiliselt oluliselt kõrgem kui madalama retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijatel. Täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate puhul erineva retsidiivsusriskiga kurjategijate varaste mittekohastumuslike skeemide ja nende valdkondade skoorid statistiliselt oluliselt ei erinenud. Seega leidis kuues hüpotees (Kõrgema riskiga seksuaalkurjategijatel väljenduvad varased mittekohastumuslikud skeemid madalama riskiga seksuaalkurjategijatest intensiivsemalt) kinnitust vaid laste vastu suunatud seksuaalkurjategijate puhul. See, et laste vastu suunatud seksuaalkurjategijatel on eneseohverduse skeemi skoor (usk, et inimene peab vastama enda vajaduste arvelt teiste vajadustele) kõrgema retsidiivsusriskiga kurjategijate puhul statistiliselt oluliselt kõrgem kui madalama retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijatel, võib väljenduda ka selles, et laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad on sageli nõus armastuse ja seksuaalse rahulduse eest rohkem panustama (ka nende eneseohverduse skeemi skoor oli täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate omast statistiliselt oluliselt kõrgem). Nad on nõus lastega mängima ja nendega koos aega veetma, lohutama neid probleemide ja murede korral, ostma neile kommi ja riideid, viima neid kinno ja ujulasse (kõik see nõuab mingil määral eneseohverdust). Mida enam on nad valmis seda tegema, seda lihtsam on neil saavutada lapsega head kontakti ning seda suurem on tõenäosus, et laps võib sattuda nende seksuaalkuriteo ohvriks (see aga tähendab, et nad on ohtlikumad ning nende retsidiivsusrisk on kõrgem). Täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate puhul sellist seost välja ei tulnud – nemad ületavad enamjaolt ohvri vastupanu vägivalda teel vägistades, ehk nemad ise ei pea endast seejuures midagi ohverdama. Kahjuks ei ole antud uuringus leitud tulemusi võimalik veel teiste uuringute tulemustega

võrrelda, sest vastavasisuliselt uuringuid praegusel hetkel veel napib – on vaid leitud, et varased mittekohastumuslikud skeemid võivad retsidiivsusriskiga mingil viisil seotud olla (Kang et al., 2016).

Kogetud lapsepõlvetraumade mõju, varased mittekohastumuslikud skeemid ja retsidiivsusrisk

Kõigi seksuaalkurjategijate puhul traumade mõju ja varaseid mittekohastumuslikke skeeme vaadates ilmnes, et kõrgema retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijate gruppi kuulumist ennustas madalam hüljatuse/ebastabiilsuse skeemi skoor (kartus, et keegi oluline inimene hülgab), kõrgem üleseotuse/väljakujunemata minapildi skeemi skoor (usk, et ülemäärane emotsionaalne kaasamine on ellu jäämiseks tarvilik), kõrgem enesetähtsustamise/grandioossuse skeemi skoor (usk, et inimene on teistest parem ja saab tegutseda teistega arvestamata) ja kõrgem seksuaalse ahistamise skoor. Selles mudelis on huvitav just see, et madalam hüljatuse/ebastabiilsuse skeemi skoor ennustab kõrgemat retsidiivsusrisi. Mida madalam on inimese hüljatuse/ebastabiilsuse skeemi skoor, seda vähem kardab ta lähedaste inimeste poolt hülgamist ning võimalik, et see tähendab, et seda enesekindlam ta on, seda vähem läheb talle korda teiste inimeste (ja lähedaste) arvamus ning seda suurema tõenäosusega võib ta sooritada seksuaalkuriteo.

Laste vastu suunatud seksuaalkurjategijate valimi puhul selgus, et kõrgema retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijate gruppi kuulumist ennustas madalam hüljatuse/ebastabiilsuse skeemi skoor (kartus, et keegi oluline inimene hülgab), kõrgem eneseohverduse skeemi skoor (usk, et inimene peab vastama enda vajaduste arvelt teiste vajadustele), kõrgem haavatavus ohu või haigestumise suhtes skeemi skoor (usk, et emotsionaalne või meditsiiniline katastroof on kohe saabumas) ja kõrgem seksuaalse ahistamise skoor

Täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijate valimi puhul ilmnes, et kõrgema retsidiivsusriskiga seksuaalkurjategijate gruppi kuulumist ennustas kõrgem ennastpetva eneseupitamise skoor, kõrgem puudulikkuse/häbi skeemi skoor (usk oluliste aspektide puhul oma alaväärsusesse või puudulikkusesse), kõrgem hüljatuse/ebastabiilsuse skeemi skoor (kartus, et keegi oluline inimene hülgab), madalam läbikukkumise skeemi skoor (usk, et inimene on põhimõtteliselt ebapiisav ja kukub paratamatult läbi), madalam heakskiidu otsimise skeemi skoor (liigse heakskiidu, tunnustuse või tähelepanu otsimine teistelt inimestelt), madalam eneseohverduse skeemi skoor (usk, et inimene peab vastama enda vajaduste arvelt teiste vajadustele) ning madalam seksuaalse ahistamise skoor. Selles mudelis on huvitav see, et madalam seksuaalse ahistamise skoor ennustab kõrgemat retsidiivsusrisi. Võimalik, et see tuleneb sellest, et kui inimene on ise kogenud lapsepõlves vähem seksuaalset ahistamist või on

see teda vähem mõjutanud, ei pruugi ta mõista ohvri kannatusi ja kuriteo tagajärgi ning seeläbi sooritab ka kuriteo kergekäelisemalt. Kokkuvõttes võib öelda, et seitsmes hüpotees (Lapsepõlves kogetud traumade mõju ja varaste mittekohastumuslike skeemide intensiivsuse alusel on võimalik ennustada seksuaalkurjategijate retsidiivsusrisi) leidis kinnitust.

Kõike eelnevat arvesse võttes võib öelda, et lisaks neile olulistele teemadele, millele praegu Eestis seksuaalkurjategijatega töötades tähelepanu pööratakse, oleks oluline tegeleda ka kurjategijate enda lapsepõlvetraumade ja neile omaste varaste mittekohastumuslike skeemidega, sest see muudaks nende rehabiliteerimise efektiivsemaks – muutuks see, kuidas seksuaalkurjategijate tajub ennast ja maailma, lapsepõlves kogetud traumad ei takistaks elus edasi liikumist ning sellest tulenevalt väheneks ka uute ohvrite tekkimise tõenäosus.

Uurimustöö tugevusena võib välja tuua selle, et valim on oma suuruse poolest esinduslik – Eestis kannab suurem osa süüdi mõistetud seksuaalkurjategijatest oma karistust Tartu vanglas, keskmiselt on seal umbes 120 seksuaalkurjategijat (mõne karistus lõppeb, mõni seksuaalkurjategija tuleb juurde). Samuti on uuringu läbiviimise tugevuseks see, et uurija ei olnud uuritavate jaoks täiesti võõras – uurija töötab Tartu vangla seksuaalkurjategijate üksuses psühholoogina nüüdseks üle 2 aasta ning on seetõttu ka uuritavatega varasemalt kokku puutunud – see võiks tähendada uuritavate poolt suuremat usaldust ning seeläbi ka täpsemaid tulemusi. Samas ei ole psühholoog uuritavatele nii lähedane, et oleks põhjust omavahelist varasemat tööalast kokkupuudet pidada tulemuste kvaliteeti langetavaks teguriks. Uuringul on ka mitmeid puudused. Esiteks on uuritud teemasid, mille raporteerimine võib inimestele olla vastumeelne tekitades erinevatel põhjustel vastajas ebamugavustunnet (see väljendus ka selles, et sotsiaalselt soovitava vastamise küsimustiku tulemused olid statistiliselt oluliselt seotud nii traumaküsimustiku kui ka varaste mittekohastumuslike skeemide küsimustiku tulemustega). Seetõttu tasuks siiski uuringu tulemustesse suhtuda mõningase ettevaatlikkusega. Teiseks on uuringus kasutatud retsidiivsusrisi hindamiseks STATIC-2002 ja STABLE-2007 mõõdikuid, mida ei ole Eesti oludele valideeritud. Neid mõõdikuid kasutatakse Eesti vanglateenistuses igapäevaselt seksuaalkurjategijate retsidiivsusrisi hindamiseks, seega oli antud uuringu kontekstis tegemist parimate hindamisvahenditega, mis hetkel kättesaadavad olid, kuid tulevikus oleks vaja STATIC-2002 ja STABLE-2007 valideerida ka Eesti oludele. Kolmandaks ei ole uuringusse kaasatud üldse neid seksuaalkurjategijaid, kes rääkisid emakeelena vene keelt, ning kes seejuures ei osanud ka eesti keelt – selliseid kurjategijaid ei olnud küll palju, kuid siiski ei või teada, kas nende panus uuringusse oleks tulemusi muutnud või mitte. Neljanda

puudusena võiks välja tuua retsidiivsusrisi alusel moodustatud võrdlusgruppide erineva suuruse – kui grupid oleksid olnud võrdse suurusega, oleksid uuringu tulemused olnud ehk teistsugused.

Edaspidi võiks uurida seda, mis põhjusel võis antud uuringus välja tulnud seos (laste vastu suunatud seksuaalkurjategijad on täiskasvanute vastu suunatud seksuaalkurjategijatest statistiliselt oluliselt rohkem kogenud lapsepõlves füüsilist väärkohtlemist) olla vastupidine eelnevates uuringutes leitud seosega. Samuti võiks lisaks uurida, milliseid seoseid ilmneb veel varaste mittekohastumuslike skeemide ja retsidiivsusrisi vahel, sest vastava uurimusküsimusega uuringuid on hetkel veel väga vähe.

Tänuavaldused

Soovin tänada oma juhendajaid Mari-Liis Mägit ja Kaia Kastepõld-Tõrsi heade nõuannete ja toetuse eest; Tartu vanglat ja Justiitsministeeriumi uuringu läbiviimisega nõustumise eest; Edeli Viljasood, Inga Ignatjevat, Jelena Põldsamit ja Roman Muzõtšinit venekeelse tõlke osas abistamise eest, oma lähedasi ja perekonda uskumatult suure toetuse ja kannatlikkuse eest ning kõiki uuringus osalejaid, kes olid valmis mind usaldama ja oma isiklikest kogemustest rääkima.

Kirjanduse loetelu

- Babchishin, K. M., Hanson, K. R., & Hermann, C. A. (2011). The Characteristics of Online Sex Offenders: A Meta-Analysis. *Sexual Abuse, 23*(1), 92–123. <https://doi.org/10.1177/1079063210370708>
- Bodkin, C., Pivnick, L., Bondy, S. J., Ziegler, C., Martin, R. E., Jernigan, C., & Kouyoumdjian, F. (2019). History of Childhood Abuse in Populations Incarcerated in Canada: A Systematic Review and Meta-Analysis. *American Journal of Public Health, 109*(3), e1 – e11.
- Bonta, J. (2002). Offender risk assessment: Guidelines for selection and use. *Criminal Justice and Behavior, 29*, 355 – 379.
- Carvalho, J., & Nobre, P. J. (2014). Early maladaptive schemas in convicted sexual offenders: Preliminary findings. *International Journal of Law and Psychiatry, 37*, 210–216.
- Chakhssi, F., de Ruiter, C., & Bernstein, D. P. (2013). Early Maladaptive Cognitive Schemas in Child Sexual Offenders Compared with Sexual Offenders against Adults and Nonsexual Violent Offenders: An Exploratory Study. *The Journal of Sexual Medicine, 10*(9), 2201-2210. DOI: <https://doi.org/10.1111/jsm.12171>
- Dietrich, A. M., Carson Smiley, W., & Frederick, C. (2007) The Roles of Childhood Maltreatment and Psychopathy in Sexual Recidivism of Treated Sex Offenders. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 14*(3), 19-31, DOI: 10.1300/J146v14n03_02
- Di Francisco, E. (2017). „Norming the Young Schema Questionnaire in the U.S.“ Doctor of Psychology (PsyD). 221.
- Hanson, R. K., & Bussiere, M. T. (1998). Predicting relapse: A meta-analysis of sexual offender recidivism studies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 66*(2), 348-362.
- Hanson, R. K., & Morton-Bourgon, K. (2005). The characteristics of persistent sexual offenders: A meta-analysis of recidivism studies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 73*, 1154-1163
- Hanson, R. K., & Thornton, D. (2003). Notes on the development of Static-2002. (Corrections Research User Report No. 2003-01). Ottawa: Department of the Solicitor General of Canada.

- Helmus, L., Hanson, R. K., Thornton, D., Babchishin, K. M., & Harris, A. J. R. (2012). Absolute recidivism rates predicted by STATIC-99R and STATIC-2002R sex offender risk assessment tools vary across samples: A Meta-Analysis. *Criminal Justice and Behavior, 39*(9), 1148–1171. <https://doi.org/10.1177/0093854812443648>
- Holtgraves, T. (2004). Social Desirability and Self-Reports: Testing Models of Socially Desirable Responding. *Personality and Social Psychology Bulletin, 30*(2), 161–172. <https://doi.org/10.1177/0146167203259930>
- Jespersen, A. F., Lalumière, M. L., & Seto, M. C. (2009). Sexual abuse history among adult sex offenders and non-sex offenders: A meta-analysis. *Child Abuse & Neglect, 33*(3), 179–192. doi:10.1016/j.chiabu.2008.07.004
- Kang, S. K., Ndukwe, N., & Fassnacht, D. F. (2016). The Relationship between Men's Early Maladaptive Schemas, Rape Myth Acceptance and Self-Reported Likelihood of Using Force and Raping. *Journal of Psychology and Clinical Psychiatry, 6*(6): 00382. DOI: 10.15406/jpcpy.2016.06.00382
- Kasyanik P. M., & Romanova E. V. (2013). Диагностика ранних дезадаптивных схем. St.Petersburg Polytechnic University. Retrieved from <https://schema-therapy.ru/wp-content/uploads/2018/09/Диагностика-ранних-дезадаптивных-схем.pdf>
- Levenson, J. S., & Socia, K. M. (2016). Adverse Childhood Experiences and Arrest Patterns in a Sample of Sexual Offenders. *Journal of Interpersonal Violence, 31*(10) 1883–1911.
- Levenson, J. S., Willis, G. M., & Prescott, D. S. (2016). Adverse Childhood Experiences in the Lives of Male Sex Offenders: Implications for Trauma-Informed Care. *Sexual Abuse, 28*(4), 340–359. <https://doi.org/10.1177/1079063214535819>
- Maletzky, B. M., & Steinhauer, C. (2002). A 25-Year Follow-Up of Cognitive/Behavioral Therapy With 7,275 Sexual Offenders. *Behavior Modification, 26*(2), 123-147.
- Mann, R. E., Hanson, R. K., & Thornton, D. (2010). Assessing risk for sexual recidivism: some proposals on the nature of psychologically meaningful risk factors. *Sex Abuse: A Journal of Research and Treatment, 22*, 191-217.
- Mann, R., & Hollin, C. (2010). Self-reported schemas in sexual offenders. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology, 21*(6), 834–851

- Marshall, W. L., & Marshall, L. E. (2014). *The generic manual: the theoretical, empirical, and procedural bases of sexual offender treatment*. Canada: Rockwood Psychological Services.
- Mathie, N. L., & Wakeling, H. C. (2011). Assessing socially desirable responding and its impact on self-report measures among sexual offenders. *Psychology, Crime & Law*, 17(3), 215-237, doi: 10.1080/10683160903113681
- McMackin, R. A., Leisen, M. B., Cusack, J. F., LaFratta, J., & Litwin, P. (2002). The Relationship of Trauma Exposure to Sex Offending Behavior Among Male Juvenile Offenders. *Journal of Child Sexual Abuse*, 11(2), 25-40. doi: 10.1300/J070v11n02_02
- Nijenhuis, E. R. S., Van der Hart, O., & Kruger, K. (2002). The psychometric characteristics of the Traumatic Experiences Questionnaire (TEC): First findings among psychiatric outpatients. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 9(3), 200-210.
- Norman, R. E., Byambaa, M., De, R., Butchart, A., Scott, J., & Vos, T. (2012). The long-term health consequences of child physical abuse, emotional abuse, and neglect: a systematic review and meta-analysis. *PLOS Medicine*, 9(11): e1001349. doi: 10.1371/journal.pmed.1001349.
- Nugent, P. M., & Kroner, D. G. (1996). Denial, response styles, and admittance of offences among child molesters and rapists. *Journal of Interpersonal Violence*, 11, 475-486.
- Nunes, K. L., Hermann, C. A., Renee Malcom, J., & Lavoie, K. (2013). Childhood sexual victimization, pedophilic interest, and sexual recidivism. *Child Abuse & Neglect*, 37, 703-711
- Nurminen, N. (2014). *Uus Suund. Programmi- ja teooriajuhend*. Kasutatud 10.10.2019.
- Osin, E. N. (2009). Social Desirability in Positive Psychology: Bias or Desirable Sociality? In T. Freire (Ed.), *Understanding Positive Life. Research and Practice on Positive Psychology* (pp. 421-442). Lisbon: Climepsi Editores.
- Paulhus, D.L. (1991). Measurement and control of response bias. In J.P. Robinson, P.R. Shaver, & L.S. Wrightsman (Eds.), *Measures of personality and social psychological attitudes* (pp.17-59). New York: Academic Press.

- Paulhus, D.L. (1998). *Manual for the Balanced Inventory of Desirable Responding: Version 7*. Toronto/Buffalo: Multi-Health Systems.
- Phenix, A., Doren, D., Helmus, L., Hanson, R. K., & Thornton, D. (2009). Coding rules for Static-2002. *Ottawa, ON: Public Safety Canada*.
- Sigre-Leirós, V., Carvalho, J., & Nobre, P. (2014). Cognitive schemas and sexual offending: Differences between rapists, pedophilic and nonpedophilic child molesters, and nonsexual offenders. *Child Abuse & Neglect, 40*, 81–92. doi: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2014.10.003>
- Skeemiteraapia terminibaas*. (2020). Kasutatud 06.01.2020, https://ekilex.eki.ee/lexsearch/smode/SIMPLE/rmode/WORD/sfilt/varane%20mitteko_hastumuslik%20skeem
- Springer, K. W., Sheridan, J., Kuo, D., & Carnes, M. (2003). The long-term health outcomes of childhood abuse. An overview and a call to action. *Journal of General Internal Medicine, 18*(10), 864-70. doi:10.1046/j.1525-1497.2003.20918.x
- Stensrud, R. H., Gilbride, D. D., & Bruinekool, R. M. (2019). The Childhood to Prison Pipeline: Early Childhood Trauma as Reported by a Prison Population. *Rehabilitation Counseling Bulletin, 62*(4), 195–208. <https://doi.org/10.1177/0034355218774844>
- Sudbrack, R., Manfro, P. H., Kuhn, I. M., de Carvalho, H. W., & Lara, D. R. (2015). What doesn't kill you makes you stronger and weaker: How childhood trauma relates to temperament traits. *Journal of Psychiatric Research, 62*, 123 – 129. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2015.01.001>
- Thomas, S. P., Phillips, K. D., & Blaine, S. K. (2015). Psychotherapy Experiences of Perpetrators of Child Sexual Abuse. *Archives of Psychiatric Nursing, 29*(5), 309-315. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.apnu.2015.05.003>
- Thornton, D. (2002). Constructing and testing a framework for dynamic risk assessment. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, 14*(2), 139-153
- Veeret, A. (2015). *Komplekstraumale viitavad sümptomid lapseas traumeerivaid kogemusi läbi elanud täiskasvanutel*. Magistritöö. Tartu Ülikool, psühholoogia instituut.

- Vess, J., & Skelton, A. (2010). Sexual and violent recidivism by offender type and actuarial risk: reoffending rates for rapists, child molesters and mixed-victim offenders. *Psychology, Crime & Law, 16*(7), 541-554. doi: 10.1080/10683160802612908
- Young, J. E. (1990). *Cognitive therapy for personality disorders: A schema-focused approach*. Sarasota, FL: Professional Resource Exchange
- Young, J. E. (2005). *Young Schema Questionnaire – Short Form 3 (YSQ-S3)*. New York, NY: Cognitive Therapy Center.
- Young, J. E., Klosko, J. S., & Weishaar, M. E. (2003). *Schema therapy: A practitioners's guide*. New York : The Guilford Press.
- Ward, T., & Stewart, C. (2003). Criminogenic needs and human needs: A theoretical model. *Psychology, Crime & Law, 9*(2), 125–143.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Dairis Püvi**,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

“Seksuaalkurjategijate lapsepõlvtraumade, varaste mittekohastumuslike skeemide ja retsidiivsusrisi omavahelised seosed”,

mille juhendajateks on **Mari-Liis Mägi** ja **Kaia Kastepõld-Tõrs**,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Dairis Püvi

13.01.2020